

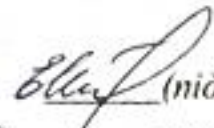
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Навчально науковий педагогічний інститут імені В.О. Сухомлинського

Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

«Допущений до захисту»

Завідувач кафедри Шапочка К.А.

 (підпис)

«8» грудня 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

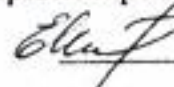
на тему:

**«ПРОПЕДЕВТИКА МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ГРУПИ РИЗИКУ
ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ»**

Виконав: студент 6841мз групи

 Боровець О.М.
(підпис)

Керівник роботи: к.п.н., доцент

 Шапочка К.А.
(підпис)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Навчально науковий педагогічний інститут імені В.О. Сухомлинського

Кафедра Спеціальної та інклюзивної освіти
Спеціальність А6 Спеціальна освіта
Освітня програма «Спеціальна освіта. Логопедія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Гарант освітньої програми
Супрун М.О.

Супрун
(підпис)

«1» грудня 2025 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту Боровець Оксані Миколаївні

1. Тема роботи: «Пропедевтика мовленнєвих порушень у дітей групи ризику
засобами народної педагогіки»

Керівник роботи к.п.н. Шапочка Катерина Анатоліївна

2. Затверджені наказом ректора № 1313-УЧ від «26» листопада 2025 року

3. Термін подання роботи: до 01.12.2025

4. Вихідні дані по роботі: фахова література, спеціальна науково-педагогічна
література з тематики досліджуваного питання, матеріали конференцій, репозитарій
університету

5. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів):

Розділ 1. Теоретичні засади пропедевтики мовленнєвих порушень засобами
народної педагогіки

Розділ 2. Методичні основи використання засобів народної педагогіки у
профілактиці мовленнєвих порушень дітей групи ризику

Розділ 3. Експериментальна перевірка результатів дослідження

Перелік презентаційних матеріалів виконаний в програмі Power Point.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1. Теоретичні основи логопедичного супроводу школярів із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання.			
Розділ 2. Діагностика рівнів логопедичного супроводу школярів із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання.			
Розділ 3. Експериментальна модель логопедичного супроводу школярів із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання.			

Дата видачі завдання 01.11.2024 р.

Календарний план

№	Назва етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1	Вивчення літературних джерел з предмета дослідження	Жовтень 2024	Виконано
2	Складання розгорнутого плану магістерської роботи та ознайомлення керівника з планом	Листопад 2024	Виконано

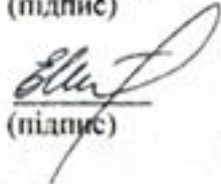
	кваліфікаційної роботи		
3	Робота над написанням Розділу 1	Грудень 2024	Виконано
4	Розробка критеріально-показникової бази дослідження	Січень 2025	Виконано
5	Розробка діагностичного інструментарію дослідження	Лютий 2025	Виконано
6	Проведення діагностичних зрізів та аналіз отриманих даних	Березень 2025	Виконано
7	Робота над написанням Розділу 2	Квітень-Травень 2025	Виконано
8	Проведення повторних зрізів за результатами проведеної роботи	Вересень 2025	Виконано
9	Робота над написанням Розділу 3	Вересень-Жовтень 2025	Виконано
10	Оформлення магістерської роботи	Жовтень 2025	Виконано
11	Передача магістерської роботи рецензенту для рецензування	Листопад 2025	Виконано
12	Передача магістерської роботи науковому керівникові для написання відгуку	Листопад 2025	Виконано
13	Попередній захист магістерської роботи	07.11.2025	Виконано
14	Захист магістерської роботи	10.12.2025	Виконано

Студент


(підпис)

Боровець О.М.

Керівник роботи


(підпис)

Шапочка К.А.

АНОТАЦІЯ

Боровець О.М. «Пропедевтика мовленнєвих порушень у дітей групи ризику засобами народної педагогіки». Кваліфікаційна робота магістра зі спеціальності 016 «Спеціальна освіта», освітньої програми «Спеціальна освіта. Логопедія». Миколаїв: Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. 2025 рік. 65 сторінок.

У кваліфікаційній роботі висвітлено використання засобів народної педагогіки у профілактиці мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. Обґрунтовано значення пропедевтики як системи заходів раннього виявлення мовленнєвих ризиків і створення умов для гармонійного розвитку мовлення. Автори аналізують складну етіологію мовленнєвих порушень, підкреслюючи важливість критичних періодів у розвитку мовної функції. Окрема увага приділена корекційно-розвивальній складовій народної педагогіки: колискові, пестушки, ігри, казки та інші елементи фольклору розглядаються як ефективні інструменти розвитку мовлення, мислення, емоційної сфери та соціальних навичок. Описано методику інтеграції народознавчих матеріалів у педагогічну практику, створення розвивального середовища, врахування індивідуальних потреб дітей і залучення батьків до мовленнєвого виховання. Зроблено висновок, що використання народної педагогіки не лише сприяє мовленнєвому розвитку, а й формує національну свідомість, емоційну стійкість і забезпечує ефективну соціалізацію дітей, зокрема тих, що належать до групи ризику.

Ключові слова: пропедевтика мовленнєвих порушень; діти групи ризику; мовленнєвий розвиток; народна педагогіка; фольклорні засоби; логопедичний супровід; корекційно-розвивальна робота; інклюзивна освіта; розвивальне мовленнєве середовище; взаємодія з батьками.

ANNOTATION

Borovets O.M. *“Propaedeutics of Speech Disorders in At-Risk Children through Folk Pedagogy”*. Master’s Qualification Thesis in Specialty 016 **Special Education**, Educational Program **Special Education. Speech Therapy**. Mykolaiv: Admiral Makarov National University of Shipbuilding, 2025. 65 pages.

The Master’s qualification thesis highlights the use of folk pedagogy tools in the prevention of speech disorders in preschool children. The significance of propaedeutics is substantiated as a system of measures aimed at the early identification of speech risks and the creation of conditions for the harmonious development of speech. The author analyzes the complex etiology of speech disorders, emphasizing the importance of critical periods in the development of speech function. Particular attention is paid to the corrective and developmental component of folk pedagogy: lullabies, nursery rhymes, games, fairy tales, and other elements of folklore are considered effective tools for the development of speech, thinking, the emotional sphere, and social skills. The methodology of integrating ethnopedagogical materials into pedagogical practice is described, including the creation of a developmental environment, consideration of children’s individual needs, and the involvement of parents in speech education. It is concluded that the use of folk pedagogy not only promotes speech development but also fosters national consciousness, emotional resilience, and ensures effective socialization of children, particularly those belonging to at-risk groups.

Keywords: propaedeutics of speech disorders; at-risk children; speech development; folk pedagogy; folklore-based tools; speech therapy support; corrective and developmental work; inclusive education; developmental speech environment; parent–child collaboration.

ЗМІСТ

ВСТУП	с.4
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОПЕДЕВТИКИ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ	с.6
1.1. Дефініційний аналіз понятійного поля дослідження	с.6
1.2. Корекційно-розвивальна складова засобів народної педагогіки	с.10
1.3. Етіологія мовленнєвих порушень та критичні періоди в розвитку мовної функції	с.16
Висновки до розділу 1	с.19
РОЗДІЛ 2.	
МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОФІЛАКТИЦІ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ ДІТЕЙ ГРУПИ РИЗИКУ	с.20
2.1. Сучасні методи корекційно-розвивальної роботи.....	с.20
2.2. Педагогічні умови використання засобів народознавства у пропедевтичній роботі мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку	с.24
2.3. Методика використання засобів народної педагогіки у профілактиці мовленнєвих порушень у дітей групи ризику	с.30
Висновки до розділу 2	с.35
РОЗДІЛ 3.	
ЕКСЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	
3.1. Критерії та показники пропедевтичної роботи засобами народної педагогіки	
3.2. Аналіз результатів проведеного експерименту	
3.3. Методичні рекомендації з використання засобів народної педагогіки у профілактиці мовленнєвих порушень дітей групи ризику (Долбня).....	
Висновки до розділу 3	
ВИСНОВКИ	с.37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	с.41
ДОДАТКИ	с. 45

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах зростає кількість дітей з мовленнєвими порушеннями, що зумовлює необхідність пошуку ефективних шляхів профілактики та корекції таких відхилень у розвитку. Одним із перспективних напрямів є звернення до скарбниці народної педагогіки, яка має значний виховний, розвивальний і терапевтичний потенціал. Засоби народної педагогіки – колискові пісні, забавлянки, прислів'я, казки, рухливі ігри – не лише сприяють розвитку мовлення, а й формують позитивний емоційний стан дитини, стимулюють пізнавальний інтерес, активізують мовленнєву діяльність у природному мовному середовищі. Актуальність теми зумовлена також потребою у впровадженні культурно-національного компонента в освітній процес, збереженні та популяризації народних традицій, а також необхідністю розвитку інноваційних підходів у логопедичній практиці.

Об'єкт дослідження: процес профілактики мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: засоби народної педагогіки як інструмент профілактики мовленнєвих порушень у дітей.

Мета дослідження: науково обґрунтувати та визначити педагогічну доцільність і шляхи ефективного використання засобів народної педагогіки у профілактиці мовленнєвих порушень у дітей.

Гіпотеза дослідження – якщо у процесі пропедевтики мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку системно використовувати засоби народної педагогіки (усну народну творчість, мовленнєві ігри, малу фольклорну форму, ритмізовані тексти, рухливі фольклорні вправи), то це сприятиме підвищенню ефективності попередження мовленнєвих порушень, оскільки забезпечує природну мотивацію, розвиток фонетико-фонематичних процесів, мовленнєвого дихання, ритму та артикуляційної моторики.

Досягнення цієї мети зумовило постановку наступних **завдань:**
Проаналізувати науково-педагогічну літературу з проблеми профілактики мовленнєвих порушень та особливостей розвитку мовлення дітей.
Охарактеризувати сутність і педагогічні можливості засобів народної педагогіки

(казок, колискових, забавлянок, примовок, народних ігор тощо) у формуванні мовленнєвої компетентності дітей. *Визначити* основні мовленнєві труднощі у дітей дошкільного (або молодшого шкільного) віку, які можуть бути скориговані засобами народної педагогіки. *Розробити* систему педагогічних заходів з використанням народної педагогіки для профілактики мовленнєвих порушень.

Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження:**

- теоретичних: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація філософських, психолого-педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних авторів із порушеної проблеми з метою визначення суті основних понять дослідження;
- емпіричних: діагностичні (анкетування, опитування, бесіди, тестування), обсерваційні (спостереження, ретроспективний аналіз власної педагогічної практики), праксиметричні (аналіз передового педагогічного досвіду)

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

Уточнено й розширено уявлення про потенціал засобів народної педагогіки як ефективного інструменту профілактики мовленнєвих порушень у дітей.

Запропоновано педагогічно доцільні форми, методи та прийоми використання елементів народної творчості (казки, колискові, забавлянки, народні ігри тощо) у мовленнєво-розвивальному середовищі.

Розроблено практичні рекомендації щодо впровадження засобів народної педагогіки у логопедичну та виховну роботу з дітьми дошкільного віку.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що розроблені й апробовані методичні рекомендації можуть бути використані педагогами, логопедами, вихователями дошкільних закладів у практичній діяльності з профілактики мовленнєвих порушень. Результати дослідження сприяють удосконаленню змісту мовленнєво-розвивального середовища в освітніх закладах з урахуванням національних традицій і культури. Матеріали дослідження можуть слугувати основою для підготовки програм, тренінгів, семінарів для педагогічних працівників з питань профілактики мовленнєвих порушень засобами народної педагогіки.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 1 науковій праці (Освіта осіб з особливими потребами: теорія і практика. Збірник студентських наукових праць. Миколаїв.2025).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОПЕДЕВТИКИ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

1.1. Дефініційний аналіз понятійного поля дослідження

Дефініційний аналіз понятійного поля дослідження пропедевтики мовленнєвих порушень полягає в систематичному аналізі ключових понять, що формують теоретичну основу цього напрямку. Такий аналіз допомагає уточнити зміст основного терміна, з'ясувати, як він співвідноситься з іншими суміжними поняттями.

Так структура дефініційного аналізу понятійного поля «пропедевтика мовленнєвих порушень» має грецьке походження (від грец. *propaideusis* – попереднє навчання, підготовка) та означає систему заходів, спрямованих на попередження мовленнєвих розладів, раннє виявлення ризиків, розвиток передумов мовленнєвого розвитку та формування мовленнєвої компетентності у дітей (здебільшого дошкільного віку).

За визначенням поданим у тлумачному словнику української мови, пропедевтика це вступ до курсу будь-якої науки; підготовчий вступний курс, викладений у стислій і приступній формі [33].

Аналіз теоретичних джерел засвідчив, що поняття «профілактика», «раннє виявлення», «корекційно-розвивальна робота», «логопедична допомога», «мовленнєвий розвиток» — це семантично близькі до ключового поняття «пропедевтика мовленнєвих порушень»; вони розкривають зміст, функції, етапи або компоненти цього поняття і тому їх можна віднести до семантичного поля.

Так, представлені в таблиці 1.1.1. терміни утворюють семантичне поле поняття «пропедевтика мовленнєвих порушень», адже всі вони стосуються профілактики, раннього впливу й підготовки до подолання мовленнєвих труднощів.

Семантичне поле поняття «пропедевтика мовленнєвих порушень»

Поняття	Визначення	Зв'язок з пропедевтикою	Посилання на джерело
Пропедевтика мовленнєвих порушень	Сукупність заходів, спрямованих на попередження, раннє виявлення і профілактику мовленнєвих порушень.		Селіверстова В. І. Логопедія: теоретичні основи та методи. К.: Логос, 2010 [29]
Профілактика	Система заходів, спрямованих на запобігання появі порушень мовлення.	Пропедевтика є одним із видів профілактики	Ткаченко Т. О. Логопедія. К.: Слово, 2004 [32]
Раннє виявлення	Своєчасне встановлення передумов або перших ознак мовленнєвих труднощів.	Є важливою складовою пропедевтики	Ніщева Н. В. Логопедія дошкільна. К.: Генеза, 2005 [26]
Мовленнєвий розвиток	Формування мовленнєвих умінь і навичок у процесі онтогенезу дитини.	Об'єкт спостереження та впливу	Ковшик І. А. Основи логопедії. Львів: Світ, 2013 [19]
Педагогічна діагностика	Процес дослідження індивідуальних особливостей дитини для визначення рівня розвитку.	Забезпечує ефективність пропедевтичних заходів	Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К.: Алатон, 2011 [28]
Корекційно-розвивальна робота	Система педагогічних заходів, спрямованих на усунення або зменшення відхилень у розвитку.	Часто входить у зміст пропедевтики	Шеремет М. К. Спеціальна педагогіка. К.: Логос, 2005 [39]
Логопедична допомога	Фахова діяльність з виявлення, діагностики та подолання мовленнєвих порушень.	Пропедевтика може бути підготовчим етапом	Чиркіна Г. В. Основи логопедії. М.: Владос, 2001 [35]

Семантичне поле поняття «пропедевтика мовленнєвих порушень» охоплює пов'язані терміни, такі як «профілактика», «раннє виявлення», «мовленнєвий розвиток», «логопедична допомога», які разом формують теоретико-практичну основу даного феномену.

Пропедевтика мовленнєвих порушень — це система заходів і методик, спрямованих на раннє виявлення, профілактику та попередження можливих мовленнєвих порушень у дітей. Її основною метою є підготовка дітей до коректного мовленнєвого розвитку, зокрема через виявлення факторів ризику і створення умов для нормального мовленнєвого розвитку на ранніх етапах.

До основних аспектів пропедевтики мовленнєвих порушень відносять: раннє виявлення мовленнєвих порушень; розвиток передумов мовлення;

корекційно-розвивальні заходи; використання народної педагогіки та ігрових методів; забезпечення позитивного емоційного фону.

Раннє виявлення мовленнєвих порушень. Пропедевтика передбачає виявлення перших ознак мовленнєвих порушень ще до їхнього повного розвитку, що дає змогу своєчасно застосувати заходи для їх корекції. (затримка мовленнєвого розвитку, неправильна звуковимова тощо). *Розвиток передумов мовлення* – уваги, слуху, дрібної моторики, мислення, пам'яті. *Корекційно-розвивальні заходи.* Включає в себе комплекс вправ, ігор та спеціальних занять, що стимулюють розвиток мовленнєвих навичок у дітей, допомагають коригувати мовленнєві порушення або запобігати їх. *Використання народної педагогіки та ігрових методів.* Включає застосування елементів народної творчості, казок, пісень, забавлянок, що допомагають дітям збагачувати мовленнєвий досвід та покращувати розвиток мовлення. *Забезпечення позитивного емоційного фону.* Під час пропедевтичних заходів важливо створювати позитивну атмосферу, що сприяє розвитку впевненості у дітей і знижує рівень тривожності, пов'язаної з мовленнєвими труднощами.

Пропедевтика мовленнєвих порушень має велике значення для розвитку мовлення у дітей дошкільного віку, оскільки вона дозволяє на ранньому етапі виявити проблеми, які можуть перерости в серйозні порушення, і вжити необхідних заходів для їх запобігання.

Як зазначає Белова О.Б., пропедевтика мовленнєвих порушень – вивчає фізіологічні закономірності розвитку мовленнєвих функцій та попереджає їх розлади у дітей раннього та дошкільного віку. Об'єкт дослідження – діти раннього та дошкільного віку. Предмет вивчення – фізіологічні процеси розвитку мовлення та профілактика порушень мовленнєвої діяльності у дітей раннього та дошкільного віку [3, 4]

Завдання пропедевтики мовленнєвих порушень: розглянути зі сторони фізіології роботу мовленнєвої системи; визначити основні причини порушень мовлення у дітей; ознайомитись з критичними періодами у розвитку мовних функцій; розглянути психофізичний розвиток дітей раннього віку; визначити умови попередження порушень мовлення.

Як наголошує Бєлова О.Б., пропедевтика мовленнєвих порушень має зв'язок внутрісистемний та між системний з наступними науками, внутрісистемний: педагогіка (принципи та методи виховання); спеціальна педагогіка (сурдопедагогіка, тифлопедагогіка); методика мови і математики; логоритмика; спеціальна психологія; вікова психологія; патопсихологія; нейропсихологія; психодіагностика; логопедія. Міжсистемний зв'язок: медіко-біологічні науки

(анатомія, фізіологія, нейрофізіологія, невропатологія, отоларингологія, педіатрія, генетика, психопатологія); лінгвістичні науки (мово знання, фонетика, лексика, граматики) і психолінгвістикою [4].

Дефініційний аналіз понятійного поля пропедевтики мовленнєвих порушень дозволяє визначити її місце в системі логопедичної допомоги, підкреслити її профілактичну, діагностичну та розвивальну функцію, а також зв'язок з іншими науковими категоріями.

Крім того, вважаємо за необхідним дослідити яких дітей відносять до групи ризику.

За визначенням ЮНЕСКО, до дітей групи ризику належать ті, чий доступ до якісної освіти і нормального розвитку обмежений через різні чинники.

Класифікація дітей групи ризику за ЮНЕСКО охоплює такі категорії: *діти з інвалідністю*. Діти з фізичними, інтелектуальними, сенсорними чи комбінованими порушеннями. *Діти, які належать до етнічних або мовних меншин*. Наприклад, діти мігрантів, біженців, представників національних меншин. *Діти з соціально незахищених груп*. Діти, що живуть у бідності, без належного догляду чи підтримки. *Діти, які зазнали збройних конфліктів або насильства*. Діти-біженці, переселенці, жертви війни або катастроф. *Діти, які працюють або експлуатуються*. Діти, які змушені працювати замість того, щоб навчатися. *Діти, які перебувають у зонах екологічного ризику*. Діти, що живуть у районах із високим рівнем забруднення або стихійних лих. *Діти, які мають ризик відмови від навчання*. Діти з систематичними пропусками школи або низькою успішністю.

ЮНЕСКО розробило концепцію «П'яти вимірів виключення» (Five Dimensions of Exclusion, 5DE), яка використовується для аналізу причин та форм виключення дітей з освіти. Ця модель допомагає ідентифікувати дітей, які не мають доступу до освіти або перебувають під загрозою її втрати.

П'ять вимірів виключення за ЮНЕСКО:

1. Діти, які ніколи не відвідували школу, які не мають доступу до початкової освіти.
2. Діти, які залишили школу, які почали навчання, але не завершили його.
3. Діти, які не мають доступу до середньої освіти, які завершили початкову освіту, але не продовжили навчання на середньому рівні.
4. Діти, які перебувають у школі, але під загрозою виключення, які відвідують школу, але мають високий ризик залишити її через різні фактори.
5. Діти, які навчаються, але не досягають мінімального рівня успішності, які, незважаючи на відвідування школи, не досягають базових навичок у читанні та математиці.

Ця класифікація дозволяє освітнім системам краще розуміти та вирішувати проблеми, пов'язані з виключенням дітей з освіти [42]

1.2. Корекційно-розвивальна складова засобів народної педагогіки

У процесі дослідження національних здобутків українського народу як важливої складової культурної спадщини України науковці неодноразово підкреслювали унікальний виховний потенціал національно-культурних традицій у формуванні особистості дитини. Цей аспект розкривався у працях таких педагогів, як К. Ушинський, В. Сухомлинський, О. Духнович, Г. Ващенко, С. Русова та інші.

Сьогодні питання формування особистості молодого покоління на основі народознавчих підходів та культурних традицій українського народу продовжують вивчати сучасні науковці, зокрема: А. Богуш, В. Ворожбіт-Горбатюк, І. Барановська, Н. Борисенко, Л. Васіна, І. Газіна, Л. Грицик, Н. Лисенко, Т. Михасюк, В. Мірошніченко, Н. Мозгальова, С. Нагнибіда, Н. Побірченко, Н. Рогальська, О. Стаєнко, М. Стельмахович, Ю. Туженкова, Л. Хомич та інші.

У наукових дослідженнях сучасності акцентується увага на важливості збереження та популяризації культурної спадщини українського народу.

Зазначається необхідність її активного включення до змісту освітніх програм, а також адаптації традиційних цінностей до потреб сучасної системи освіти з метою їх подальшої передачі молодшому поколінню. Аналіз психолого-педагогічної літератури доводить, що національні почуття у дітей дошкільного віку формуються не стихійно, а в результаті свідомого педагогічного впливу з боку родини, закладів дошкільної освіти та суспільства загалом.

Дослідниці Н. Мозгальова та І. Барановська, вивчаючи українські народні традиції як інструмент виховання дітей дошкільного віку, підкреслюють значний виховний потенціал цих традицій. Науковиці вказують, що українські звичаї і традиції є джерелом моральних цінностей, відображають історичну тяглість і перспективи розвитку українського народу, слугують засобом формування в дітей національної самосвідомості й орієнтації на загальнолюдські цінності [25, с. 24].

Дошкільний вік є особливо сприятливим періодом для корекції сенсорних або інтелектуальних порушень, а також запобігання ізоляції дітей з особливими освітніми потребами. У цьому віці діти ще не мають упередженого ставлення до ровесників з порушеннями розвитку — такі установки вони переймають пізніше від дорослих. На думку І. Кузави, у дітей легко формується толерантне ставлення до різних психофізичних особливостей, зокрема так само просто, як до варіацій у зовнішності чи голосі.

Тому саме дошкільне середовище є найсприятливішим для включення дітей з особливими освітніми потребами, зокрема з тяжкими мовленнєвими порушеннями, у загальноосвітній простір. У цей період відбувається інтенсивний розвиток пізнавальних процесів, формування первинних уявлень про світ, особистісних якостей, самосвідомості. Педагогічна практика свідчить: діти, на відміну від дорослих, швидко перестають звертати увагу на відмінності й виявляють вищий рівень толерантності.

Корекція розглядається як свідомий процес усунення або послаблення відхилень у розвитку, поведінці, знаннях або мовленні. У психології та педагогіці під корекцією розуміють розвиток або відновлення порушених функцій і формування компенсаторних навичок. Сам термін походить від латинського слова *correctio* — «виправлення», що у буквальному значенні означає «напрямок до правильного шляху».

Корекція в освітньому контексті — це система цілеспрямованих педагогічних, психологічних і медичних заходів, спрямованих на поліпшення розвитку дитини з психофізичними порушеннями з метою забезпечення максимального особистісного зростання. У вузькому значенні — це усунення або зменшення конкретного порушення. Корекційна робота спрямована на покращення адаптації дитини в суспільстві та підготовку її до самостійного життя.

Корекційно-розвивальна складова передбачає використання методів і засобів, які не лише сприяють загальному розвитку дитини, але й допомагають компенсувати або скоригувати наявні порушення — мовленнєві, психічні, емоційні чи поведінкові.

Згідно з Законом України «Про освіту» (2017 р., ст. 1, п. 15), корекційно-розвиткові послуги — це система підтримки осіб з особливими освітніми потребами у навчальному процесі, що включає заходи з розвитку особистості, мовлення, емоційно-вольової сфери та когнітивних здібностей.

У народній педагогіці важливе місце належить традиційним засобам виховання, які сприяють гармонійному розвитку дитини і водночас можуть виконувати корекційні функції, зокрема у сфері мовлення.

Основні засоби народної педагогіки з корекційно-розвивальним потенціалом

Засіб	Корекційно-розвивальний потенціал	Приклади (див. Додаток А)
Колискові пісні	Заспокоюють, формують емоційну стабільність, сприяють розвитку мовлення та слухової уваги	«Ой ходить сон коло вікон», «Люлі, люлі, моя дитино»
Пестушки, примовки, потішки	Стимулюють мовленнєвий розвиток, дрібну моторику, викликають емоційну реакцію	«Ладусі-ладусі», «Сорока-білобока»
Народні ігри з правилами	Формують навички взаємодії, самоконтролю, просторову орієнтацію	«Гуси-гуси», «Котилася торба», «Квач»
Загадки, скоромовки, прислів'я	Розвивають мислення, пам'ять, мовлення, артикуляцію	Загадки: «Без рук, без ніг, а ворота одчиняє» (вітер); Скоромовка: «Летів горобець через лелечу криницю»; Прислів'я: «Не все те золото, що блищить»
Казки (особливо лікувальні або виховні)	Впливають на емоційну сферу, знімають тривожність, формують позитивне сприйняття себе та світу	«Котигорошко», «Івасик-Телесик», «Пан Коцький»
Обряди, традиції, символи	Створюють відчуття безпеки, формують національну ідентичність, знижують емоційне напруження	Обряд водіння Кози на Новий рік, святкування Івана Купала, писанкарство

Корекційні напрями використання засобів народної педагогіки охоплюють такі аспекти:

усунення мовленнєвих порушень за допомогою пісень, скоромовок, народних ігор;

корекція емоційно-особистісних труднощів через казкотерапію, ритмічні вправи та інші засоби впливу;

розвиток соціальних навичок і комунікативної взаємодії;

формування позитивної самооцінки та зниження рівня тривожності;

стимуляція сенсомоторного розвитку, підвищення рівня уваги й пам'яті.

Як підкреслював М. Стельмахович, одним із ключових елементів української народної педагогіки є розумове виховання — процес, спрямований на активізацію пізнавальної діяльності дитини. У родинному середовищі воно

реалізується через ознайомлення дітей з навколишнім світом, формування інтелектуальних інтересів, розвиток пізнавальних здібностей та умінь [30].

Народна педагогіка приділяє особливу увагу інтелектуальному розвитку дитини, адже саме знання і розум є запорукою життєвого успіху. Народна мудрість переконує: «Знання та розум — скарб людини», «Розумний всякому дає лад», «Щастя без розуму — торбина дірява».

Пізнання світу починається з чуттєвого досвіду — відчуттів і сприймання. Тому в перший рік життя важливо забезпечити розвиток слуху, зору, дотику, нюху та смаку. Вже з перших місяців немовляти дорослі стимулюють сенсорне сприйняття за допомогою яскравих предметів і голосових контактів. Успіх розумового розвитку значною мірою залежить від якості спілкування з дорослими. Народна мудрість закликає: «З розумним поговорити, то й розуму наберешся...».

Спілкування — важлива складова когнітивного розвитку, адже саме через мовну взаємодію формується уявлення дитини про світ. Активні діалоги з дорослими стимулюють розвиток мовлення вже з п'ятимісячного віку. Народна педагогіка розуміє важливість мови як інструменту пізнання, тому традиційно підтримує активне мовленнєве спілкування, пояснення, відповіді на запитання дітей.

Крім безпосереднього спілкування, інтелектуальному розвитку дитини сприяють елементи фольклору: колискові пісні, віршики, забавлянки, загадки, казки, легенди, прислів'я й приказки. Колискові — зокрема — сприяють мовному слуху, уяві та пізнавальній активності завдяки мелодійності, художнім образам і емоційності.

Окреме місце посідає казка як засіб активізації мислення. Її сюжетна структура, емоційна насиченість і образність допомагають дітям формулювати думки, розвивати мовлення, фантазію й моральні уявлення. Як зазначав В. Сухомлинський, казка, гра й уява є джерелами інтелектуального та емоційного розвитку дитини. Казкові образи допомагають опанувати логіку мислення, засвоїти мовні значення.

Цю ж думку розкриває Панас Мирний у романі «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», зображуючи, як казки стимулюють мислення дитини, розширюють її уяву.

Також важливими є прислів'я та приказки, які діти легко запам'ятовують, засвоюючи при цьому моральний і розумовий зміст. К. Ушинський вважав їх своєрідними інтелектуальними задачами, що активізують мислення.

Народна педагогіка вбачає головну мету розумового виховання у формуванні зацікавленості, допитливості та пізнавальної активності.

Корекційно-розвивальна функція народної педагогіки полягає в тому, що традиційні засоби виховання (казки, пісні, ігри, обряди) не лише збагачують внутрішній світ дитини, а й допомагають подолати психолого-педагогічні труднощі, сприяють розвитку мовлення, емоційної рівноваженості, комунікативних навичок та успішній соціалізації.

1.3. Етіологія мовленнєвих порушень та критичні періоди в розвитку мовної функції

Однією з актуальних проблем сучасності є зростання кількості дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку. Причинами таких порушень виступають як зовнішні, так і внутрішні шкідливі впливи на організм, а також їх взаємодія, що визначає особливості мовленнєвих розладів.

Вивчення етіології мовленнєвих порушень активно розпочалося на початку 20-х років минулого століття. М. Хватцев уперше класифікував причини порушень мовлення на зовнішні (екзогенні) та внутрішні (ендогенні) і виділив серед них органічні (анатомо-фізіологічні, морфологічні), функціональні (психогенні), соціально-психологічні та психоневрологічні чинники.

У XX столітті значна увага дослідників була зосереджена на вивченні заїкання (О. Рау, Ф. Рау та ін.), афазії (Б. Богданов-Березовський), недорікуватості (М. Хватцев), алексії та аграфії (Р. Левіна), порушень голосу (В. Головська). Тогочасна наука характеризувалась суперечностями між медичними та педагогічними підходами до пояснення причин мовленнєвих порушень та методів їх подолання.

Медицина класифікує мовленнєві порушення за клінічним підходом, вивчаючи психоневрози (О. Лурія, С. Ляпідевський, Ю. Флоренська). Педагогіка ж орієнтується на аналіз того, які компоненти мовленнєвої системи уражено: фонетичний (порушення вимови звуків), фонематичні процеси (порушення мовлення, письма, читання) або загальний розвиток мовлення.

На сучасному етапі одним із пріоритетних напрямів логопедії є профілактика і попередження мовленнєвих порушень у дітей раннього та дошкільного віку. Причини порушення мовленнєвого розвитку вивчаються в різних наукових галузях: медицині (педіатрія, неврологія, нейропсихологія), педагогіці (вікова та спеціальна) і психології (вікова та спеціальна).

З медичної точки зору, мовленнєві порушення зумовлені екзогенно-органічними факторами (порушення розвитку головного мозку під час вагітності, пологів або внаслідок несприятливих післяпологових умов) або спадковістю. Екзогенно-органічні фактори поділяються на центральні (ураження головного мозку) і периферичні (ураження слухового апарату або мовленнєвих органів).

Тяжкість мовленнєвих порушень залежить від періоду впливу несприятливих факторів під час формування мовленнєвих механізмів. Залежно від часу впливу розрізняють:

- перинатальні (внутрішньоутробні) ураження,
- натальні (пошкодження під час пологів),
- постнатальні (ураження після народження).

Перинатальні чинники включають захворювання матері під час вагітності, що можуть призводити до тяжких порушень мозку у плода, зокрема:

- вірусні інфекції (краснуха, вітряна віспа, грип тощо),
- уrogenітальні інфекції (хламідії, мікоплазма, уреapлазма),
- TORCH-інфекції (герпес, токсоплазмоз, гепатит В, цитомегаловірус),
- прийом певних медикаментів (антибіотики, протисудомні, гормональні засоби),
- інтоксикації,
- пізній токсикоз (гестоз),
- соматичні хвороби матері (цукровий діабет, хвороби серця, легень),
- психотравмуючі ситуації,

- опромінення,
- шкідливі звички матері (алкоголь, наркотики, куріння),
- імунологічна несумісність крові матері і плоду.

Натальні причини мовленнєвих порушень пов'язані з травмами під час пологів:

- асфіксія (киснєве голодування плода),
- родові травми (внутрішньочерепні крововиливи, які можуть викликати алалію),
- акушерські ускладнення (вузький таз, стрімкі або затяжні пологи, обвивання пуповиною, неправильне положення плоду).

Постнатальні чинники включають ранні органічні ураження мозку внаслідок інфекцій, інтоксикацій, травм або незрілості мозкових структур.

Спадкові чинники теж мають значення: окремі порушення, як-от ринолалія, заїкання, дисграфія, дислексія, можуть передаватися генетично.

Психологічні причини мовленнєвих розладів включають:

- психічні травми (переляк, розлука з близькими, конфлікти в сім'ї),
- брак емоційної підтримки,
- фізичну ослабленість,
- порушення емоційно-вольової сфери (аутизм, реактивні стани).

Педагогічні чинники включають несприятливі умови виховання в ранньому дитинстві та порушення емоційного зв'язку між матір'ю та дитиною.

Педагогічні причини порушення мовлення

- несприятливі умови виховання і оточення дитини в перші роки її життя;
- порушення взаємозв'язку матері з дитиною в перші роки життя;
- несприятливі соціально-побутові умови (затримка мовлення, у дитини немає книжок іграшок та ін.);
- наслідування неправильного мовлення;
- відсутність або недостатність мовленнєвого спілкування.

Критичні періоди розвитку мовної функції

Оцінюючи мовленнєві порушення у дітей, важливо брати до уваги критичні періоди, у які спостерігається найактивніший розвиток окремих компонентів мовленнєвої системи. Саме в ці відрізки часу нервові механізми, що забезпечують

мовленнєву діяльність, стають особливо чутливими, що підвищує ризик виникнення порушень.

У розвитку мовної функції виокремлюють три критичні періоди:

Перший період (1–2 роки життя) характеризується формуванням передумов для мовлення, початком мовленнєвого розвитку, становленням основ комунікативної поведінки та потреби у спілкуванні. В цей час активно розвиваються мовні ділянки кори головного мозку, зокрема зона Брока, пік розвитку якої припадає на вік 14–18 місяців. Навіть незначні негативні впливи в цей період можуть негативно позначитися на подальшому мовленнєвому розвитку дитини.

Другий критичний період припадає на трирічний вік. У цей час активно формується зв'язне мовлення, відбувається перехід від ситуативного мовлення до контекстного, що потребує добре скоординованої роботи центральної нервової системи, механізмів мовного руху, уваги, пам'яті та довільності. Порушення в узгодженій роботі нервової, нейроендокринної та судинної систем можуть спричинити зміни в поведінці, такі як упертість, негативізм, що негативно впливає на мовленнєвий розвиток. У цей період можливе виникнення заїкання, мутизму чи затримки мовленнєвого розвитку; дитина може уникати спілкування і проявляти протест через завищені вимоги дорослих.

Третій критичний період (6–7 років) пов'язаний із початком формування писемного мовлення. Зростаючі вимоги до дитини створюють значне навантаження на її центральну нервову систему, що може призвести до нервових зривів і розвитку заїкання.

Критичні періоди можуть як самостійно впливати на мовленнєвий розвиток, так і взаємодіяти з іншими несприятливими чинниками, такими як генетичні особливості, загальна слабкість організму чи порушення в роботі нервової системи [4].

Висновки до розділу 1

Зроблений дефініційний аналіз понятійного поля пропедевтики мовленнєвих порушень дав змогу конкретизувати зміст основного терміна, визначити його взаємозв'язок із суміжними поняттями («профілактика», «раннє

виявлення», «мовленнєвий розвиток», «логопедична допомога») та підкреслити профілактичну, діагностичну і розвивальну функції пропедевтики.

Пропедевтика мовленнєвих порушень розглядається як система заходів, спрямованих на раннє виявлення ризиків і забезпечення умов для гармонійного мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Визначено, що особливої уваги потребують діти групи ризику, які мають обмежений доступ до якісної освіти через різні соціальні, медичні чи екологічні фактори.

Встановлено, що корекційно-розвивальна складова засобів народної педагогіки має надзвичайно важливе значення у вихованні та розвитку дитини дошкільного віку. Традиційні форми народного виховання — колискові пісні, пестушки, ігри, загадки, казки — не лише сприяють гармонійному розвитку мовлення, мислення, емоційної сфери та соціальних навичок, а й виконують потужну корекційну функцію, допомагаючи подолати порушення у психофізичному розвитку дітей.

Етіологія мовленнєвих порушень є складним і багатофакторним процесом, у якому важливу роль відіграють як внутрішні (ендогенні), так і зовнішні (екзогенні) чинники. Рання діагностика та комплексне втручання в цей період можуть суттєво покращити мовленнєвий розвиток дітей і зменшити ризик виникнення більш серйозних порушень у майбутньому.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ У ПРОФІЛАКТИЦІ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ ДІТЕЙ ГРУПИ РИЗИКУ

2.1. Сучасні методи корекційно-розвивальної роботи

Освіта дітей з ООП, зокрема з порушеннями психофізичного розвитку, визначається їх особливими освітніми потребами, здійснюється у спеціально організованому корекційно-розвивальному середовищі і спрямована на формування доступної життєвої компетентності з метою соціальної адаптації та інтеграції.

Сьогодні в Україні особлива увага приділяється якості освіти дітей даної категорії. Одним з основних показників якості освіти є максимальна самореалізація кожної дитини в різних сферах життєдіяльності з урахуванням її індивідуальних психічних і фізичних особливостей.

Інклюзивна освіта (інклюзія від. англ. – залучення, включення), передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Практика засвідчує, що взаємодія дітей, які потребують корекції психофізичного розвитку, зокрема з мовленнєвими порушеннями зі здоровими однолітками сприяє їхньому когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з ООП і мотивують їх до цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. В інклюзивних групах взаємодія між вихованцями з ООП та їх здоровими однолітками сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків, внаслідок чого діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, стають більш чуйними, готовими до допомоги.

Корекційно-розвивальна робота — вагома складова навчання. Корекційно-розвивальну роботу в умовах інклюзивного навчання здійснюють спеціальні фахівці: корекційний педагог, логопед, спеціальний психолог, соціальний працівник. Однак не залишаються осторонь й інші учасники мультидисциплінарної команди, а саме: вихователі/учителі, асистенти

вчителів/учителів, музичні керівники, фахівці з ЛФК та ін. Значна роль у закріпленні результатів корекційної роботи належить батькам.

Загальною метою корекційно-розвиткової роботи з дітьми з ООП є відновлення й розвиток пізнавальних та емоційно-вольових процесів, забезпечення максимально повної адаптації в суспільство, формування позитивних рис особистості, варіативна адаптація до змінених умов, корекція пізнавальної та емоційно-вольової сфер; формування адекватної самооцінки й рівня домагань.

У спеціальній психології та педагогіці під корекцією розуміють доцільно організований педагогічний процес, спрямований на послаблення, подолання недоліків розвитку, запобігання їм та сприяння розвитку дитини з ООП в цілому з метою якнайбільшого наближення до норми. Незважаючи на значущість проблеми корекційного впливу на дитину з особливими потребами та велику кількість присвячених їй досліджень (В.Баудіш, Б.Брьозе, Т. Власова, Г. Дульнев, І. Єременко, В. Засенко, В. Липа, В. Лубовський, А. Колупаєва, С. Миронова, В. Синьов, Є. Соботович, та ін.), корекція й на сьогодні залишається актуальною в теоретичному і практичному плані.

У ході застосування корекційно-розвивальної роботи в інклюзивній групі/класі, залежно від потреб і навчальних можливостей дитини, використовуються допоміжні навчальні технології, методики або їхні модифіковані чи адаптовані елементи. Це, наприклад, ігрові технології (предметні, рухливі, сюжетнорольові, ігри-театралізації та ін.) та технології арттерапії (ізотерапія, казкотерапія, музикотерапія та ін.). Психологічні механізми ігрової діяльності спираються на фундаментальні потреби особистості у самоствердженні, самовизначенні, саморегуляції, самореалізації. У грі проявляються особливості характеру кожної дитини, виявляється рівень її розвитку. Тому організація гри вимагає індивідуального підходу до дітей. Потрібно враховувати індивідуальні особливості кожної дитини при виборі завдання: одній давати завдання легше, іншій – складніше, ставити навідні запитання, тощо. Особливої уваги вимагають діти сором'язливі, боязкі: іноді така дитина знає правильну відповідь, але не наважується відповісти. Таких дітей

необхідно хвалити за найменший успіх, намагатися частіше їх задіювати, щоб адаптувати й привчити виступати перед колективом.

Під час гри діти будь-якого віку почувають себе вільно і комфортно. Причому це стосується всіх дітей, які мають різні психологічні особливості. У процесі гри навіть інтелектуально пасивна дитина спроможна виконати таке завдання, яке їй важко дається у звичайній життєвій ситуації.

Сутність арттерапії полягає в терапевтичному корекційному впливі мистецтва на дитину. За твердженням О. Кислої розрізняють наступні види арттерапії: музикотерапія, ізотерапія, казкотерапія, лялькотерапія, драматерапія та ін. [18].

Арттерапія звільняє дитину від негативних проявів, знімає нервово-психічне напруження, регулює психосоматичні процеси, моделює позитивний психоемоційний стан; забезпечує корекцію спілкування, формує адекватну поведінку тощо.

Варто додати, що ізотерапія, зображувальна творчість, розвиває чуттєво-рухову координацію, яка бере участь в узгодженні міжпівкулевої взаємодії, що потребує участі багатьох психічних функцій. У процесі малювання активізується і конкретно-образне мислення, яке в основному пов'язане з роботою правої півкулі, і абстрактно-логічне, за яке відповідає ліва півкуля. Оскільки воно прямо пов'язане з найважливішими функціями (зір, рухова координація, мовлення, мислення), малювання не просто сприяє розвитку кожної з цих функцій, а і зв'язує їх між собою [18, с.43-46].

Терапевтичний вплив малювання на дитину забезпечується цілою низкою чинників: затишна атмосфера приносить задоволення та підвищує самооцінку; сам процес вимагає від дитини відповідального мислення та дії; активізується фантазія, розвивається терпіння та спокій. Дитина вчиться контролювати і керувати своїми моторними імпульсами; розвивається сприймання, моторика, мислення, концентрація. Творча діяльність підвищує мотивацію, а переживання успіху розвиває у дитини впевненість у собі

Особливе значення для проведення корекційної роботи має цілеспрямований вибір змісту навчання та використання його можливостей. Корекційний вплив та навчання можуть здійснюватись на одному й тому самому програмному матеріалі.

Проте, залежно від поставленої мети, обраних форм організації навчання, типу уроку чи заняття, змінюватиметься сила, темп корекційного впливу та якісного засвоєння знань.

Отже, щоб навчальний матеріал мав корекційне значення і сприяв становленню певної складової розвитку, він має забезпечувати досягнення освітньої мети, враховувати особливості засвоєння знань та уможлиблювати в процесі навчання проведення корекційно-розвивальної роботи. Корекційна робота як система комплексних заходів психолого-педагогічного впливу на особистість дитини виступає одним із актуальних питань спеціальної освіти.

2.2. Педагогічні умови використання засобів народознавства у пропедевтичній роботі мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку

Змалку в дошкільників формуються уявлення про низку моральних норм, про добро і зло, щастя, обов'язок, чесність і т. ін. З часом, батьки й педагоги доповнюють і поглиблюють набуті дітьми знання про моральні норми, розтлумачують ці норми, формують уявлення як упроваджувати їх у життя і спілкування. У цей час у нагоді вихователям стануть українські народні традиції та обряди, завдяки яким дошколятам легше усвідомити сутність морально-етичних норм, а також правил поведінки, українські народні казки й оповідки, легенди й бувальщини, прислів'я та приказки, народні пісні і свята, народні ігри тощо. Тобто, увесь широкий спектр народних надбань, завдяки яким здійснюється виховання в дитячому дошкільному закладі.

У зв'язку з тим, що для дитини дошкільного віку характерною є стадія казково-міфологічного ставлення до етнічного світу, її самосприйняття в етнічному світі створюється через містичні образи, представлені в міфах, казках, легендах і народних іграх. У процесі залучення до народної мудрості дитина проходить усю дію з «культурними героями», з якими свідомо ідентифікується. Відтак, формування в дошколят самосвідомості здійснюється здебільшого на основі казково-міфологічних уявлень про світ. Казки виконують важливу роль в емоційному сприйнятті дошкільниками традицій, звичаїв, предметів довкілля, дають змогу створювати національний колорит розповіді.

Задля створення оптимальних умов для емоційного сприйняття дошкільниками народних казок, педагоги здійснюють комплексну дію на відчуття і свідомість дітей. Задля досягнення максимального виховного ефекту казки використовують разом із різноманітними видами мистецтва, зокрема з малими фольклорними жанрами: загадками, прислів'ями й приказками, народними іграми, народною музикою тощо, декоративно-прикладним мистецтвом, і під час знайомства із навколишнім світом.

Ще одним традиційним фактором, який застосовують у дошкільному дитинстві є ігри й іграшки. Українські народні ігри та іграшки вже в ранньому дитинстві забезпечують національне світосприйняття дітей дошкільного віку. Їх знайомство з народними іграми розпочинається з попередньо підготовленої вихователем розповіді про історію народу, його життя і побут, показу предметів побуту і мистецтва. Це дає змогу сформувати в дітей бачення того, що в грі репрезентовано життя нації. Під час таких ознайомлювальних занять вихователіві доречно для створення більш емоційної та позитивної атмосфери використати ігровий фольклор: ігрові пісні, дражнилки, лічилки, небилиці, заклички, жартівливі пісні і т. ін.

Для ознайомлення дітей із пісенною народною творчістю використовують народні пісні, частівки та колискові. Первинне ознайомлення з народною піснею може відбуватися із залученням запрошених співаків (артистів, батьків, працівників у національних костюмах), які супроводжуватимуть своє виконання емоційною розповіддю про зміст пісень і їх зв'язки з життям народу.

Ознайомлення дошкільників із національним узором і вишивкою здійснюється на етапі закріплення набутих ними знань про складові народної культури шляхом формування в них умінь репрезентувати здобуті знання на практиці. Так, доречними для цього стануть заняття такої тематики: «Моя перша вишивка», «На гостинах у народних умільців», «Чарівний килим», «Країна чарівних знаків» та ін. Такий розподіл роботи на окремі етапи дає змогу підвести дітей до розуміння самотності і своєрідності народного декоративно-ужиткового мистецтва; зв'язки змісту, основних кольорів

вишивки з довкіллям; зв'язки мистецтва з побутом і життям народу. Ознайомлення розпочинається з розгляду предметів одягу і складання орнаментів із готових форм, під час яких дошкільники дізнаються про те, що рослинні та геометричні орнаменти народні майстри створювали на основі природних зразків. Ознайомлення з творами декоративно-ужиткового мистецтва збагачує сприйняття дітей, сприяє формуванню в них самостійних образотворчих задумів і подальшої їх реалізації.

Як слушно зазначає В. Мірошніченко, «український народ здавна закладав пласти мудрості у народну педагогіку, тому сьогодні варто скористатися тими порадами, що витримали перевірку часом. Тому у вихованні дітей старшого дошкільного віку педагогам варто використовувати виховні методи, які містять різноманітні елементи творчості: вишивка, писанкарство, гончарство, різьблення по дереву. Традиційними народно-педагогічними засобами виховання та навчання дітей упродовж віків були звичаї, традиції і обряди, які сприяли закономірній організованості і психологічному настрою у всіх вікових змінах, соціальних станах людини тощо» [25, с. 254-255].

Концепцією дошкільного виховання в Україні, а також низкою програм із дошкільного виховання передбачено актуалізацію народознавчих, українознавчих та краєзнавчих напрямів роботи, з урахуванням історичного підходу, спрямованих на патріотичне виховання дітей дошкільного віку. Так, чинною програмою виховання в розділі ознайомлення дошкільників із довкіллям визначено низку завдань, спрямованих на ознайомлення дітей із явищами суспільного життя. Зміст таких завдань поглиблюється й доповнюється в кожній віковій групі. Зокрема, у молодшій групі діти повинні володіти інформацією про рідне місто чи село, знати його назву. У середній групі у дітей іже мають бути сформовані початкові уявлення про рідну країну (Україна – це наша Батьківщина; Батьківщина – це місце, де людина народжується і живе; Батьківщина – це місце, де народився ти і твої батьки, звідси й назва – Батьківщина). На цьому етапі діти мають знати про те, що

люди, які мають спільну Батьківщину, є народом, а люди, які народилися і проживають в Україні, є українським народом. В українців, як і в інших народів світу, з покоління до покоління передається мова, морально-етичні норми і правила поведінки, повага до звичаїв і традицій, любов до родини і рідної землі.

У методичними рекомендаціями до Базового компонента дошкільної освіти акцентовано на тому, що «почуття приналежності, інтерес і повагу до своєї сім'ї, її традицій і звичаїв допоможуть вихователям сформувати різноманітні тематичні освітні проекти, які можна впроваджувати разом з батьками, створюючи з дітьми різні колажі, теки, куточки, проводячи бесіди, спільні заходи за темами «Я і моя сім'я / родина», «Як ми відпочиваємо з сім'єю», «Добрі руки моєї бабусі / матусі», «Наші традиційні сімейні справи» тощо» [1].

У програмі «Українське дошкілля» [, с. 188] за освітньою лінією «Дитина в соціумі» уміщено розділ «Народознавство», у якому дошкільниками можуть ознайомитися із звичаями, традиціями й обрядами родини і народу.

Як зауважує В. Мірошніченко, «інформація доноситься до дітей через різні засоби та методи подавання матеріалу. Шляхом літературної діяльності; через бесіди, читання, переказування та драматизації художніх творів: легенд, казок, оповідок. До цих заходів залучаються батьки та педагоги. Для атрибутики використовуються елементи українського побуту, оселі та українського вбрання. Для сюжету обираємо елементи українських казок, діти заспівують українські народні пісні, танцюють та грають у народні ігри, до яких залучаються батьки. Організуються батьківські збори у вигляді «Майстер-класів» для ознайомлення з оберегами українського народу. Це відкриває книгу в нашу історію, у нашу культуру». Долучаючись до різноманітних народознавчих елементів, дошкільники поступово досягають інформацію про те, що українці – особливий народ зі своїми звичаями й

традиціями, властивими лише йому, ознайомлюються з невичерпною скарбницею української народної мудрості, знайомляться з народними творами і витворами народного мистецтва, розширюють уявлення про традиційні українські промисли і таким чином формують більш-менш цілісне уявлення про особливості культури й побуту українського народу.

У процесі ознайомлення з українськими народними промислами вихователі знайомлять дітей із найбільш поширеними професіями на теренах рідного краю, пояснюють специфіку їхньої праці на прикладі конкретних видів діяльності. При цьому основним завданням педагога є не лише надати дітям певні знання, а й забезпечити сприятливу й творчу атмосферу задля їх засвоєння. Дошкільний вік – це пора, коли діти із задоволенням беруть участь у найрізноманітніших іграх і святах, зокрема і в народних обрядах, завдяки яким розвивають мистецькі навички, формують колективну взаємодію.

Найбільш дієвими методами для ознайомлення дітей із народознавством, на думку В. Мірошніченко, є пізнавальні та практичні методи. «Це знайомство з предметами, обстеження його чи прослухування, використання в побуті – погляд в історію нашого народу, нашого краю. До практичних методів належать зображення творів мистецтва, з дотриманням їх особливостей та притаманних їм елементів зображення. Оскільки головну мету занять з народознавства можна визначити, як виховання у дітей духовно-моральних, національних якостей, доброзичливості, взаємоповаги, чемності, скромності, товариськості, поваги до культурних традицій нашого народу, організовуючи таку роботу педагогам потрібно в комплексі вирішувати пізнавальні, навчальні, виховні завдання. Вважаємо, цього можна досягти завдяки використанню методики «етнопізнання» в освітньому процесі дошкільних навчальних закладів, завдяки якій діти мають набути стереотипів поведінки, ціннісних орієнтацій» [25, с. 256].

Вимоги до вибору народних традицій, зрозумілих дошкільникам визначаються низкою вікових психологічних особливостей дітей дошкільного віку, що передбачають сприймання й переживання творів художнього мистецтва; відповідність специфіки дитячого сприймання змісту, формі й обсягу пропонованого матеріалу й засобів народознавства; відповідність методів і засобів народознавства інтересам дітей.

У сучасному навчально-виховному процесі важливе значення має поєднання новітніх методів виховання з українською історією, народною педагогікою, народними традиціями, усною народною творчістю, різноманітними видами українського народного мистецтва. Отже, як засвідчив аналіз досліджених наукових джерел народознавство є невичерпним джерелом розвитку особистості.

Педагогічні умови використання засобів народознавства у пропедевтичній роботі мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку:

- *Створення розвивального народознавчого середовища.* Організація простору, наповненого елементами усної народної творчості (казки, пісні, прислів'я, скоромовки) для стимулювання мовленнєвої активності.
- *Розвиток емоційно-позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності.* Використання знайомих дітям образів народної культури для формування інтересу до мовленнєвої активності.
- *Індивідуалізація мовленнєво-розвивальних завдань.* Підбір народознавчих матеріалів з урахуванням мовленнєвих труднощів кожної дитини.
- *Врахування закономірностей розвитку мовлення у критичні періоди.* Узгодження роботи з віковими особливостями розвитку мовної функції.
- *Залучення родинного виховання.* Співпраця з родинами для підтримки народних традицій у домашньому середовищі та продовження мовленнєвої практики.

Технології використання засобів народознавства у пропедевтичній
роботі:

- *Технологія казкотерапії.* Використання народних казок для розвитку слухового сприймання, розширення словникового запасу, формування зв'язного мовлення.
- *Технологія логопедичних ігор на основі народного фольклору.* Вправи зі скоромовками, загадками, лічилками для тренування правильної вимови, розвитку фонематичного слуху.
- *Технологія інтерактивних занять з елементами народних свят.* Інсценування обрядових пісень, святкових ігор для розвитку діалогічного мовлення.
- *Технологія артикуляційної гімнастики через образи народних героїв.* Вправи з імітацією дій героїв казок і народних персонажів для розвитку артикуляційного апарату.
- *Музикотерапія з використанням народної музики.* Заняття під акомпанемент народних пісень для розвитку мовленнєвого дихання, ритмічної організації мовлення.

2.3. Методика використання засобів народної педагогіки в пропедевтичній роботі з дітьми групи ризику в умовах інклюзивної освіти

Існує кілька важливих педагогічних умов, які сприяють використанню народознавчих засобів у профілактиці мовленнєвих порушень у дітей групи ризику. Ці умови не тільки допомагають дітям з мовленнєвими труднощами покращити свої мовні навички, а й стимулюють їх до активної мовленнєвої діяльності через елементи народної педагогіки.

1. Створення розвивального народознавчого середовища

- *Мета:* Створити середовище, яке стимулює мовленнєву активність дітей, залучаючи елементи усної народної творчості.
- *Діяльність:* Організація простору групи, де активно використовуються народні казки, пісні, прислів'я, загадки та скоромовки. Це

дозволяє дітям не тільки слухати, а й активно брати участь у відтворенні традиційної творчості. Наприклад, на заняттях з розвитку мовлення можна використовувати казки для постановки сценок, використання приповідок у вигляді діалогів або скоромовок як вправи для розвитку артикуляції.

- *Техніка:* Створення спеціальних куточків для народознавства в групі, що включають книжки з народними казками, ігри, вірші, пісні, які діти можуть самі вивчати та повторювати разом з педагогом.

2. Розвиток емоційно-позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності

- *Мета:* Формування позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності, використовуючи образи з народної культури.

- *Діяльність:* Включення знайомих дітям образів народної культури в процес розвитку мовлення. Це можуть бути персонажі народних казок, пісень або символи народних свят. Застосування таких образів сприяє тому, щоб діти почувались комфортно та емоційно залученими до мовленнєвої діяльності.

- *Техніка:* Створення проектів, де діти разом з вихователем вивчають і відтворюють народні казки, пісні або свята, пов'язані з місцевими традиціями. Це може бути театралізація казок, участь у святкуваннях традиційних свят через виконання пісень чи ритуальних дій, що сприяє не тільки розвитку мовлення, а й формуванню національної свідомості.

3. Індивідуалізація мовленнєво-розвивальних завдань

- *Мета:* Підбір завдань з урахуванням мовленнєвих труднощів кожної дитини.

- *Діяльність:* Індивідуальний підхід до кожної дитини, особливо дітей з мовленнєвими порушеннями, включаючи спеціальні завдання, які відповідають її рівню мовленнєвого розвитку. Для цього використовуються адаптовані варіанти народних казок, скоромовок або пісень, що дозволяють дитини подолати труднощі з вимовою чи граматиною.

- *Техніка:* Створення завдань, де дитина може виконувати вправи на розпізнавання, відтворення і використання народних виразів, а також інтеграція гри в процес навчання. Наприклад, для дітей з порушеннями артикуляції

можуть бути використані народні скоромовки, які сприяють розвитку чіткої вимови.

4. Врахування закономірностей розвитку мовлення у критичні періоди

- *Мета:* Узгодження роботи з віковими особливостями розвитку мовної функції.

- *Діяльність:* Для дітей різного віку підбираються відповідні за змістом та складністю народознавчі матеріали, які відповідають критичним періодам розвитку мовлення. Під час раннього розвитку мовлення використовуються прості народні пісні, загадки, які стимулюють розвиток словникового запасу. В більш старшому віці можна ввести складніші елементи — повні казки, римовані текстики, метафори.

- *Техніка:* Вибір народних матеріалів, які відповідають віковим особливостям дітей. Наприклад, для малюків підходять прості рими та пісні, а для старших дітей можна використовувати народні казки з моральними уроками та комплексними ситуаціями.

5. Залучення родинного виховання

- *Мета:* Співпраця з родинами для підтримки народних традицій у домашньому середовищі та продовження мовленнєвої практики.

- *Діяльність:* Спільна робота з батьками для продовження навчання вдома. Підтримка родинного виховання шляхом рекомендацій для батьків щодо впровадження елементів народної педагогіки в повсякденну діяльність дитини.

- *Техніка:* Створення рекомендацій для батьків на основі народних традицій, наприклад, запропонувати вивчати разом з дитиною народні пісні, розповідати казки, використовувати приказки і загадки для розвитку мовлення вдома. Спільно з батьками можна організовувати традиційні свята, де діти мають можливість застосувати отримані знання.

Методика використання засобів народної педагогіки у профілактиці мовленнєвих порушень у дітей групи ризику допомагає не лише виправити мовленнєві труднощі, а й стимулює емоційно-позитивне ставлення до навчання, створюючи таким чином передумови для активного мовленнєвого розвитку

дитини. Важливо, щоб процес навчання був організований в тісній співпраці з родиною, що дозволяє досягти найбільших результатів у профілактиці мовленнєвих порушень.

Висновки до 2 розділу

Проведений аналіз сучасних підходів до корекційно-розвивальної роботи з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами дозволив визначити низку важливих положень щодо організації ефективного педагогічного процесу в умовах інклюзивної освіти.

По-перше, корекційно-розвивальна робота виступає необхідною складовою освітнього процесу, оскільки спрямована на відновлення та розвиток пізнавальних, мовленнєвих, емоційно-вольових функцій, формування адекватної самооцінки та сприяння соціальній адаптації дітей з ООП. Її результативність забезпечується мультидисциплінарним підходом, у якому беруть участь логопед, корекційний педагог, психолог, соціальний педагог, вихователь, асистент учителя та батьки.

По-друге, ефективність корекційного впливу значною мірою залежить від добору сучасних методів і технологій, адаптованих до індивідуальних можливостей кожної дитини. В інклюзивних групах найбільший ефект мають:

- ігрові технології (предметні, рухливі, сюжетно-рольові, театралізовані ігри),
- методи арттерапії (ізотерапія, музикотерапія, казкотерапія, лялькотерапія), які активізують природні механізми розвитку, сприяють саморегуляції, підвищують мотивацію та сприяють соціально-емоційному зростанню дошкільників. Особливо дієвою є ізотерапія, яка впливає одночасно на міжпівкулеву взаємодію, сенсомоторний розвиток, мовлення та емоційний стан.

По-третє, важливою умовою результативної корекційної роботи є цілеспрямований добір навчального матеріалу, який поєднує освітні та корекційні завдання. Навчальний зміст повинен забезпечувати можливість

варіативного впливу, дозволяти дозовано посилювати або модифікувати корекційні завдання відповідно до динаміки розвитку дитини.

Другий підпункт розділу засвідчив, що ефективність усунення та попередження мовленнєвих порушень значно зростає за умови використання засобів народознавства. Елементи народної творчості – казки, легенди, прислів'я, народні ігри, пісні, декоративно-ужиткове мистецтво – формують емоційно насичений простір, який сприяє розвитку мовлення, мислення, образного сприймання та морально-етичних якостей дитини.

Ознайомлення дошкільників із народними традиціями створює умови для формування національної самосвідомості, розвитку емоційної сфери, стимулює мовленнєву активність, збагачує словниковий запас і сприяє природній комунікації у грі, діалозі, творчих завданнях. Застосування народознавчих матеріалів забезпечує тісний зв'язок корекційно-розвивальної роботи з культурним досвідом українського народу, що підсилює виховний вплив і сприяє цілісному розвитку дошкільника.

Отже, сучасні методи корекційно-розвивальної роботи та педагогічні умови використання народознавчих засобів утворюють взаємопов'язану систему, яка забезпечує комплексний вплив на інтелектуальну, мовленнєву, емоційно-вольову та соціальну сфери дітей з ООП. Їх поєднання у практиці дошкільної освіти є важливою запорукою підвищення ефективності пропедевтичної роботи щодо попередження мовленнєвих порушень та сприяє гармонійному розвитку особистості дитини в умовах інклюзивного освітнього середовища.

РОЗДІЛ 3. ЕКСЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Критерії та показники пропедевтичної роботи засобами народної педагогіки

Критерії та показники пропедевтичної роботи засобами народної педагогіки – це система орієнтирів, за допомогою яких педагог може оцінити рівень підготовленості дитини до засвоєння соціального, морального, мовленнєвого чи пізнавального досвіду, що передається через народні традиції, фольклор, звичаї та інші елементи народної педагогіки.

Критерії – це узагальнені характеристики або великі смислові блоки, за якими оцінюють ефективність пропедевтичної роботи.

Показники – це конкретні, вимірювані прояви критеріїв, за якими можна реально спостерігати розвиток дитини.

Критерії та показники потрібні: *для об'єктивної оцінки розвитку дітей*. Педагог може не суб'єктивно «здається – знає», а чітко порівнювати поведінку з конкретними показниками. *Для планування пропедевтичної роботи* – критерії дають змогу визначити, на що потрібно робити акценти: мовлення, емоційне залучення до традицій, практичні дії. Так педагог планує зміст занять, ігор, проєктів, свят. *Для моніторингу динаміки* – можна оцінити рівень на початку і наприкінці року: низький / середній / високий рівень, які аспекти покращилися, які потребують доопрацювання. *Для аргументації перед батьками* – педагог може пояснити батькам не загальними словами, а конкретними результатами: «Дитина розширила словниковий запас через знайомство з прислів'ями», «Впевнено бере участь у народних іграх». *Для науковості та відповідності освітнім стандартам* – освітні програми вимагають чіткого визначення результатів, тому наявність критеріїв і показників робить роботу педагогічно обґрунтованою.

Критерії та показники пропедевтичної роботи засобами народної педагогіки – це науково обґрунтована система, що дозволяє:

- оцінити рівень засвоєння дітьми елементів народної культури;
- визначити динаміку розвитку;
- планувати та коригувати педагогічний процес;
- забезпечити об'єктивність і науковість оцінювання.

1. Мовленнєво-фонетичний критерій

Відображає сформованість мовленнєвих процесів, які найчастіше стають передумовою мовленнєвих порушень.

Показники:

- рівень розвитку фонематичного слуху (розрізнення звуків, мінімальних пар, ритміко-інтонаційних відмінностей);
- правильність і чіткість артикуляції звуків;
- сформованість мовленнєвого дихання (тривалість видиху, ритм, координація);
- уміння відтворювати речитативи, примовки, лічилки, зберігаючи темп і ритм;
- здатність до наслідування звукових моделей, притаманних фольклору (пісеньки, колискові).

2. Лексико-граматичний критерій

Відображає розвиток змістового боку мовлення.

Показники:

- обсяг активного словника, зокрема фольклорної лексики (назви побутових предметів, дій, природних явищ);
- уміння будувати граматично правильні фрази;
- засвоєння малої фольклорної форми як мовленнєвої моделі (прислів'я, приказки, загадки);
- здатність добирати слова за змістом, користуватися образним словом;
- розвиток семантичної узгодженості висловлювання.

3. Комунікативно-поведінковий критерій

Показує, наскільки дитина вміє використовувати мовлення у взаємодії.

Показники:

- участь у фольклорних іграх, діалогах, рольових ситуаціях;
- уміння ініціювати та підтримувати діалогічне мовлення;
- виразність мовлення (інтонація, темп, емоційність);
- розвиток етикетних формул, властивих народній культурі (вітання, побажання);
- здатність розповідати за фольклорним сюжетом (казки, оповідки).

4. Мотиваційно-ціннісний критерій

Відображає ставлення дітей до занять із використанням народних засобів.

Показники:

- інтерес до народних ігор, пісень, казок;
- емоційна залученість у заняття;
- позитивне ставлення до мовленнєвої активності;
- прояв ініціативності у виконанні фольклорних вправ;
- бажання повторювати вивчений матеріал (самостійність, творчість)

Таблиця 3.1.1.

*Критерії та показники пропедевтичної роботи з розвитку мовлення
засобами народної педагогіки*

Критерій	Опис	Показники
Мовленнєво-фонетичний	Відображає сформованість мовленнєвих процесів, які найчастіше стають передумовою мовленнєвих порушень	• Правильність і чіткість артикуляції звуків • Здатність до наслідування звукових моделей, притаманних фольклору (пісеньки, колискові)
Лексико-граматичний	Відображає розвиток змістової сторони мовлення	• Обсяг активного словника, зокрема фольклорної лексики (назви побутових

		предметів, дій, природних явищ) • Засвоєння малої фольклорної форми як мовленнєвої моделі (прислів'я, приказки, загадки)
Комунікативно- поведінковий	Показує, наскільки дитина вміє використовувати мовлення у взаємодії	• Уміння ініціювати та підтримувати діалогічне мовлення • Здатність розповідати за фольклорним сюжетом (казки, оповідки)
Мотиваційно-ціннісний	Відображає ставлення дітей до занять із використанням народних засобів	• Інтерес до народних ігор, пісень, казок • Бажання повторювати вивчений матеріал (самостійність, творчість)

Нами було запропоновано рівні прояву сформованості показників (високий / середній / низький)

Мовленнєво-фонетичний критерій

Високий рівень

- дитина чітко артикулює звуки, не допускає змішування;
- упевнено розрізняє звуки на слух, визначає місце звука у слові;
- легко відтворює ритм, інтонацію фольклорних текстів;
- виконує артикуляційні вправи без додаткових пояснень;
- мовленнєве дихання рівне, тривале.

Середній рівень

- допускає окремі помилки у вимові;
- потребує повтору завдання для розрізнення звуків;
- відтворює ритм і темп з невеликими порушеннями;
- дихання нестійке, але достатнє для коротких висловлювань.

Низький рівень

- нечітка, змазана артикуляція;
- труднощі у звуковому аналізі, змішування близьких звуків;
- значні порушення ритму, темпу при виконанні фольклорних вправ;
- короткий видих, порушена координація дихання й мовлення.

Лексико-граматичний критерій

Високий рівень

- багатий активний словник, у тому числі фольклорна лексика;
- граматично правильні, повні речення;
- легко відтворює малу фольклорну форму;
- будує логічні висловлювання.

Середній рівень

- словник достатній, але обмежений у фольклорних термінах;
- допускає граматичні неточності;
- загадки, прислів'я відтворює частково;
- висловлювання логічні, але прості, короткі.

Низький рівень

- бідний словник;
- значні граматичні помилки;
- не відтворює фольклорних форм;
- фрази уривчасті, нелогічні.

Комунікативно-поведінковий критерій

Високий рівень

- активно вступає в діалог, підтримує бесіду;
- охоче бере участь у народних іграх;

- інтонація виразна, емоційна;
- легко переказує казку чи оповідку.

Середній рівень

- вступає в діалог при стимуляції;
- бере участь у грі, але пасивно;
- інтонація недостатньо виразна;
- переказ потребує допоміжних питань.

Низький рівень

- уникає мовленнєвого контакту;
- у фольклорній грі орієнтується важко;
- монотонне мовлення;
- не може переказати навіть короткий текст.

Мотиваційно-ціннісний критерій

Високий рівень

- виявляє інтерес до фольклорних занять;
- активно ініціює участь;
- проявляє творчість, самостійність.

Середній рівень

- інтерес нестійкий;
- діє за зразком, не ініціює самостійних дій.

Низький рівень

- відсутність мотивації;
- не виявляє емоційного відгуку;
- уникає участі.

В роботі нами було використано наступний діагностичний інструментарій: для перевірки сформованості мовленнєво-фонетичного розвитку: діагностика фонематичного слуху (за К. Крутіною, Л. Шеремет, Н. Пахомовою); артикуляційний практикум (завдання на рухливість органів артикуляції); відтворення ритмічних структур (плескання, лічилки); тест «Повтори фрази».

Для перевірки сформованості лексико-граматичного розвитку: методика обстеження словника (Г. Чиркіна, О. Ткаченко); завдання «Добери слово за змістом»; відтворення прислів'їв, загадок; серії картинок для складання висловлювань.

Для перевірки сформованості комунікативного розвитку: спостереження за участю у народних іграх; бесіда за ілюстраціями; сюжетно-рольові вправи («Народне свято»); картка оцінювання діалогічного мовлення.

Для перевірки сформованості моторного розвитку: пальчикові вправи за методиками народної педагогіки (ляльки-мотанки, «сорока-ворона»); тест «Виконай рух за словом»; ритмопластичні вправи.

Для перевірки мотивації: карта спостереження; опитування-бесіда; аналіз включеності у фольклорні ігри.

3.2. Аналіз результатів проведеного експерименту

Критерії та показники пропедевтичної роботи засобами народної педагогіки – це науково обґрунтована система, що дозволяє оцінити рівень засвоєння дітьми елементів народної культури;

Результати вхідної діагностики обстеження стану сформованості зв'язного мовлення засобами народної педагогіки

Таблиця 3.2.1

Стан мовленнєво-фонетичної сторони мовлення

	Група	Кількість дітей, що виконали завдання (%) за 1 критерієм (Стан мовленнєво-фонетичної сторони мовлення)					
		Показники					
		Показник 1 – правильність і чіткість артикуляції звуків			Показник 2 – здатність до наслідування звукових моделей, притаманних фольклору (пісеньки, колискові)		
		В	С	Н	В	С	Н
	Діти групи ризику	0(%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0(%) (0 дит.)	0 (%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)
	Діти з норм.	0(%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50 (%) (1 дит.)

Таблиця 3.2.2

Стан лексико-граматичної сторони мовлення

	Група	Кількість дітей, що виконали завдання (%) за 1 критерієм (Стан лексико-граматичної сторони мовлення)					
		Показники					
		Показник 1 – Обсяг активного словника, зокрема фольклорної лексики (назви побутових предметів, дій, природних явищ)			Показник 2 – Засвоєння малої фольклорної форми як мовленнєвої моделі (прислів'я, приказки, загадки)		
		В	С	Н	В	С	Н
	Діти групи ризику	0(%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0(%) (0 дит.)	0 (%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)
	Діти з норм.	0(%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50 (%) (1 дит.)

Таблиця 3.2.3

Стан комунікативно-певедінкової сторони мовлення

	Група	Кількість дітей, що виконали завдання (%) за 1 критерієм (Стан комунікативно-певедінкової сторони мовлення)					
		Показники					
		Показник 1 – Уміння ініціювати та підтримувати діалогічне мовлення			Показник 2 – Здатність розповідати за фольклорним сюжетом (казки, оповідки)		
		В	С	Н	В	С	Н
	Діти групи ризику	0(%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0(%) (0 дит.)	0 (%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)
	Діти з норм.	0(%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50 (%) (1 дит.)

Таблиця 3.2.4

Стан мотивоційно-ціннісної сторони мовлення

	Група	Кількість дітей, що виконали завдання (%) за 1 критерієм (Стан мотивоційно-ціннісної сторони мовлення)					
		Показники					
		Показник 1 – Інтерес до народних ігор, пісень, казок			Показник 2 – Бажання повторювати вивчений матеріал (самостійність, творчість)		
		В	С	Н	В	С	Н
	Діти групи ризику	0(%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0(%) (0 дит.)	0 (%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)
	Діти з норм.	0(%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50 (%) (1 дит.)

Аналіз результатів вхідної діагностики засвідчив, що рівень сформованості зв'язного мовлення засобами народної педагогіки у дітей як групи ризику, так і дітей з нормативним розвитком є переважно недостатнім та потребує цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи.

У дітей групи ризику за всіма критеріями та показниками зафіксовано низький рівень сформованості мовленнєвих умінь (100%). Діти не проявили достатньої чіткості артикуляції, не виявили здатності до наслідування фонетичних моделей фольклору; їхній активний словник, зокрема фольклорна лексика, є обмеженим. Не сформовано умінь засвоювати малі фольклорні форми як мовленнєві зразки. Також спостерігається відсутність навичок ініціювання діалогу, труднощі у відтворенні фольклорних сюжетів та низька мотивація до участі в народних іграх, повторенні вивченого матеріалу.

У дітей з нормативним розвитком результати є дещо вищими, проте також свідчать про наявність мовленнєвих прогалин. За всіма критеріями встановлено середній (50%) та низький (50%) рівні. Діти частково володіють фольклорними моделями, демонструють окремі елементи лексико-граматичної та комунікативної компетентності, але не показують високого рівня ні за одним із показників. Достатня мотивація та інтерес до фольклору також проявляються лише в половині дітей.

Загалом результати діагностики свідчать про те, що:

- використання засобів народної педагогіки у дітей обох груп має значний потенціал розвитку, проте наразі їхні знання й уміння є фрагментарними;
- жодна дитина не продемонструвала високого рівня сформованості мовленнєвих показників;
- мовленнєво-фонетичний, лексико-граматичний, комунікативно-поведінковий та мотиваційно-ціннісний компоненти потребують посиленої систематичної роботи з опорою на фольклорний матеріал;
- діти групи ризику потребують більш інтенсивної корекційної підтримки.

Отже, виявлені результати підтверджують актуальність розроблення та впровадження спеціально організованої пропедевтичної роботи засобами народної педагогіки, спрямованої на розвиток артикуляційної бази, збагачення

словника, формування комунікативних умінь та підвищення мотивації до пізнання фольклору й участі в народно-розвивальних видах діяльності.

Результати контрольної діагностики обстеження стану сформованості зв'язного мовлення засобами народної педагогіки після проведеної корекційно-розвивальної роботи

Таблиця 3.2.5

Стан мовленнєво-фонетичної сторони мовлення

	Група	Кількість дітей, що виконали завдання (%) за 1 критерієм (Стан мовленнєво-фонетичної сторони мовлення)					
		Показники					
		Показник 1 – правильність і чіткість артикуляції звуків			Показник 2 – здатність до наслідування звукових моделей, притаманних фольклору (пісеньки, колискові)		
		В	С	Н	В	С	Н
	Діти групи ризику	0(%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0 (%) (0 дит.)
	Діти з норм.	0(%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	50 (%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)

Таблиця 3.2.6

Стан лексико-граматичної сторони мовлення

	Група	Кількість дітей, що виконали завдання (%) за 1 критерієм (Стан лексико-граматичної сторони мовлення)					
		Показники					
		Показник 1 – Обсяг активного словника, зокрема фольклорної лексики (назви побутових предметів, дій, природних явищ)			Показник 2 – Засвоєння малої фольклорної форми як мовленнєвої моделі (прислів'я, приказки, загадки)		
		В	С	Н	В	С	Н
	Діти групи ризику	0(%) (0 дит.)	50(%) (1 дит.)	50 (%) (1 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0 (%) (0 дит.)

	Діти з норм.	50(%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0(%) (0 дит.)	50 (%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)
--	--------------	-------------------	-------------------	------------------	--------------------	-------------------	--------------------

Таблиця 3.2.7

Стан комунікативно-певедінкової сторони мовлення

	Група	Кількість дітей, що виконали завдання (%) за 1 критерієм (Стан комунікативно-певедінкової сторони мовлення)					
		Показники					
		Показник 1 – Уміння ініціювати та підтримувати діалогічне мовлення			Показник 2 – Здатність розповідати за фольклорним сюжетом (казки, оповідки)		
		В	С	Н	В	С	Н
	Діти групи ризику	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0 (%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0 (%) (0 дит.)
	Діти з норм.	100 (%) (2 дит.)	0(%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	50 (%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)

Таблиця 3.2.8

Стан мотивоційно-ціннісної сторони мовлення

	Група	Кількість дітей, що виконали завдання (%) за 1 критерієм (Стан мотивоційно-ціннісної сторони мовлення)					
		Показники					
		Показник 1 – Інтерес до народних ігор, пісень, казок			Показник 2 – Бажання повторювати вивчений матеріал (самостійність, творчість)		
		В	С	Н	В	С	Н
	Діти групи ризику	50(%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	100 (%) (2 дит.)	0 (%) (0 дит.)
	Діти з норм.	100(%) (2 дит.)	0(%) (0 дит.)	0(%) (0 дит.)	50 (%) (1 дит.)	50(%) (1 дит.)	0 (%) (0 дит.)

Аналіз контрольних показників, поданих у таблицях 3.2.5–3.2.8, засвідчив позитивні зрушення у стані сформованості окремих компонентів зв'язного

мовлення, проте ступінь цих змін суттєво відрізняється у дітей групи ризику та дітей з нормотиповим розвитком.

У дітей групи ризику загалом зберігається низький рівень сформованості мовленнєвих умінь за всіма критеріями. Зміни після проведеної корекційної роботи проявилися лише частково та не набули стійкого характеру.

Основні спостереження:

- Мовленнєво-фонетична сторона: показники залишилися низькими: 100 % дітей продовжують мати труднощі з артикуляцією та наслідуванням фольклорних звукових моделей.
- Лексико-граматична сторона: у більшості дітей зберігається низький рівень. Проте спостерігається одиничний перехід на середній рівень за показником активного словника (1 дитина), що свідчить про часткове засвоєння фольклорної лексики.
- Комунікативно-поведінкова сторона: суттєві покращення не зафіксовано: діти ініціюють діалог за керівництва дорослого і потребують додаткової підтримки у відтворенні фольклорних сюжетів.
- Мотиваційно-ціннісна сторона: виявлено незначні позитивні зрушення: 1 дитина проявила інтерес до народних ігор та казок (середній рівень). Проте бажання творчо відтворювати матеріал залишилося низьким у всіх дітей.

Проведена робота започаткувала окремі позитивні зміни (переходи на середній рівень за 1–2 показниками), однак загальна динаміка у дітей групи ризику залишається слабкою, показники – переважно низькі, що свідчить про потребу в тривалішому та інтенсивнішому корекційному впливі.

Стан дітей з нормотиповим розвитком

У цієї групи спостерігається більш виражена позитивна динаміка за всіма компонентами мовлення. Хоча високого рівня досягнуто частково, відбулося зміщення в бік стабільного середнього рівня.

Основні спостереження:

- Фонетико-мовленнєва сторона: 50 % дітей демонструють середній рівень, 50 % – низький. Це співвідноситься з початковим етапом, але спостерігається стабілізація середнього рівня за одним із показників.
- Лексико-граматична сторона: половина дітей засвоїла активний словник та малі жанри фольклору на середньому рівні та половина на високому, що свідчить про якісне розширення мовленнєвих можливостей.
- Комунікативно-поведінкова сторона: 50 % дітей ініціюють діалог і можуть роповідати за фольклорним сюжетом на середньому та високому рівні. Це підтверджує ефективність використання народної педагогіки як засобу формування зв'язного мовлення.
- Мотиваційно-ціннісна сторона: зростає інтерес до народних ігор, казок, бажання повторювати матеріал. Мотивація значно зросла, що є покращенням порівняно зі стартовими результатами.

У дітей з нормотиповим розвитком відбулося стійке покращення рівня сформованості мовленнєвих умінь. Середній рівень стає домінуючим, що свідчить про результативність корекційно-розвивальної роботи.

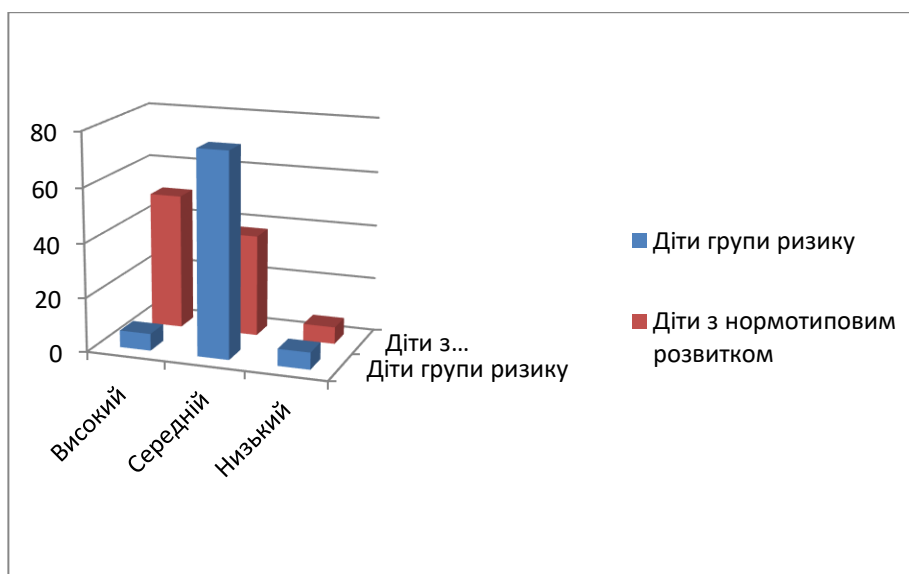


Рис.3.2.1 Порівняльна діаграма середніх показників за усіма критеріями

Можна зробити загальний висновок, що контрольна діагностика підтверджує ефективність проведеної корекційно-розвивальної роботи засобами народної педагогіки, однак динаміка різниться залежно від групи дітей.

У дітей з нормотиповим розвитком: зафіксовано помітне покращення за всіма показниками; зросла мовленнєва активність, словниковий запас, уміння переказувати фольклорні тексти, інтерес до народної творчості; середній рівень став переважаючим, що свідчить про результативність педагогічного впливу.

У дітей групи ризику: динаміка переважно низька, окремі зміни носять поодинокий характер; незначне підвищення мотивації та фольклорної лексики свідчить про початковий етап мовленнєвих зрушень; діти потребують подовженої, інтенсивнішої та індивідуалізованої корекційної роботи.

Спостерігається загальна тенденція, а саме застосування засобів народної педагогіки є ефективним методом розвитку зв'язного мовлення, особливо у дітей з нормотиповим розвитком; у дітей групи ризику цей підхід потребує тривалішого та глибшого опрацювання, але демонструє перші позитивні результати.

3.3. Методичні рекомендації з використання засобів народної педагогіки у профілактиці мовленнєвих порушень дітей групи ризику

Методичні рекомендації орієнтовані на стимулювання розвитку мовлення через вплив на емоційно-ціннісну сферу дитини, а також на активізацію комунікативної діяльності за допомогою традиційних засобів народної творчості. А саме:

1. Створення сприятливого мовленнєвого середовища через народну творчість

- Використання народних казок, пісень, прислів'їв, скоромовок для створення емоційно-позитивного ставлення до мовлення. Казки мають

особливу привабливість для дітей і дозволяють активно включатися в комунікацію.

- Пропонування дітям участі в «живих» бесідах з елементами казок чи пісень, використання народної лексики та діалектів для збагачення їхнього словникового запасу.

- Створення спеціального куточка у групі, де розташовані матеріали народної творчості (картки з прислів'ями, таблиці з ритмічними вправами, аудіозаписи пісень і т. д.) для спонукання до самостійної мовленнєвої діяльності.

2. Індивідуалізація підходів до кожної дитини

- Використання індивідуальних завдань, що відповідають мовленнєвим особливостям кожної дитини. Це можуть бути вправи з певними скоромовками або народними піснями, що сприяють розвитку вимови, фонематичного слуху, звукової уваги.

- Складання індивідуальних планів для кожної дитини, з урахуванням її мовленнєвих труднощів. Це може включати диференційований підхід у виборі казок або пісень, які стимулюватимуть активність у мовленнєвій сфері.

3. Використання народних ігор для активізації мовленнєвої діяльності

- Організація інтерактивних ігор з використанням народних елементів, таких як «гайвіки», «заклички», «ігри-распівки». Ці ігри допомагають розвивати мовлення через ритм, інтонацію, спільну діяльність.

- Проводити ритуальні ігри за народними обрядами (наприклад, «водити хороводи»), що створюють умови для взаємодії дітей між собою через мовлення.

4. Залучення батьків до роботи з народною педагогікою

- Спільні з батьками заходи, що включають розучування народних пісень, казок, обрядів. Це дозволяє продовжити роботу з розвитку мовлення вдома та підтримувати єдину лінію між дитячим садком і сім'єю.

- Проведення семінарів для батьків з теми «Як народна педагогіка допомагає в розвитку мовлення дитини». Батьки повинні бути ознайомлені з можливістю використання народних традицій у вихованні і розвитку мови.
- Рекомендувати родинам читати дітям народні казки та розповідати історії зі своєї родини, що містять елементи народного фольклору.

5. Врахування вікових особливостей розвитку мовлення

- Врахування критичних періодів у розвитку мовлення. Наприклад, для дітей 3-5 років застосовувати казки, пісні і скороговки, що стимулюють розвиток фонематичного слуху та артикуляції, а для старших дітей — завдання, пов'язані з розвитком зв'язного мовлення через оповідання за змістом народних казок.
- Організація заходів, що відповідають віковим критеріям дітей і сприяють розвитку усного мовлення, наприклад, розповіді за схемами, відтворення народних сюжетів за допомогою ляльок або малюнків.

6. Підтримка мотивації через емоційно забарвлені засоби народної творчості

- Використання елементів народної педагогіки, що викликають емоційну реакцію дитини: звуки, мелодії, ритм. Наприклад, прослуховування народних пісень і ритмічне повторення фраз або рядків.
- Заохочення дітей до спільної діяльності з використанням народних елементів (співи, ритмічні вправи), щоб вони відчували себе учасниками спільної культурної традиції.

7. Орієнтація на розвиток всіх компонентів мовлення через народні твори

- Включення в роботу з дітьми завдань на розвиток різних аспектів мовлення (артикуляція, фонематичний слух, граматики, зв'язне мовлення) через використання різноманітних народних матеріалів.
- Створення ситуацій для практичного застосування мовлення: як у групових заняттях, так і у повсякденному житті через елементи народної культури.

8. Створення ситуацій успіху для дітей з мовленнєвими порушеннями

- Забезпечення послідовності і прогресивності у виконанні завдань, що включають елементи народної педагогіки, щоб кожна дитина мала змогу відчутти досягнення і прогрес у розвитку свого мовлення.

Ці методичні рекомендації сприятимуть не тільки активізації мовленнєвої діяльності, а й збереженню та розвитку культурних традицій через народну педагогіку, що допомагає у профілактиці мовленнєвих порушень у дітей групи ризику.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено критерії, показники й діагностичний інструментарій пропедевтичної роботи з розвитку зв'язного мовлення дітей дошкільного віку засобами народної педагогіки, а також здійснено аналіз результатів констатувального етапу дослідження.

Було обґрунтовано систему критеріїв і показників, яка дає змогу здійснювати цілісну, об'єктивну та науково обґрунтовану оцінку рівня мовленнєвого розвитку дітей у контексті використання елементів народної педагогіки. До цієї системи включено чотири критерії: мовленнєво-фонетичний, що відображає сформованість звукової культури мовлення; лексико-граматичний, спрямований на визначення змістового наповнення висловлювання; комунікативно-поведінковий, який характеризує вміння дитини використовувати мовлення у взаємодії; мотиваційно-ціннісний, що показує ставлення дитини до діяльності з використанням народних засобів.

Кожному критерію було визначено змістові показники та описано три рівні їх прояву (високий, середній, низький), що забезпечило можливість комплексної якісно-кількісної оцінки.

Для здійснення діагностики було дібрано валідні методики, що відповідають віковим особливостям дітей і змісту фольклорної діяльності: методики обстеження фонематичного слуху, артикуляційний практикум, завдання на відтворення ритму й інтонації, тестові завдання на перевірку

словника, граматичних умінь, відтворення фольклорних форм, методи спостереження за комунікативною активністю та емоційно-мотиваційною включеністю дитини.

Було здійснено аналіз результатів вхідної та вихідної (контрольної) діагностики, який засвідчив недостатній рівень сформованості мовленнєвих показників у значної частини дітей, особливо у групі ризику з можливими мовленнєвими труднощами.

Узагальнюючи результати аналізу, можна стверджувати, що: діти з групи ризику потребують цілеспрямованої пропедевтичної роботи для покращення фонетичної, лексичної, граматичної й комунікативної складових мовлення; використання засобів народної педагогіки має значний потенціал для мовленнєвого розвитку, однак його ефективність потребує системності, чіткої організації та науково обґрунтованого підходу; запропонована система критеріїв і показників дає змогу якісно оцінити стартові можливості дітей, визначити проблемні зони та окреслити напрями подальшої роботи.

Отже, результати проведеної роботи підтверджують необхідність упровадження спеціально організованої пропедевтичної роботи засобами народної педагогіки, що стане основою для підвищення рівня зв'язного мовлення дошкільників.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило сформулювати такі загальні висновки:

Дефініційний аналіз понятійного поля пропедевтики мовленнєвих порушень дав змогу конкретизувати зміст основного терміна, визначити його взаємозв'язок із суміжними поняттями («профілактика», «раннє виявлення», «мовленнєвий розвиток», «логопедична допомога») та підкреслити профілактичну, діагностичну і розвивальну функції пропедевтики. Пропедевтика мовленнєвих порушень розглядається як система заходів, спрямованих на раннє виявлення ризиків і забезпечення умов для гармонійного мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Визначено, що особливої уваги потребують діти групи ризику, які мають обмежений доступ до якісної освіти через різні соціальні, медичні чи екологічні фактори.

Корекційно-розвивальна складова засобів народної педагогіки має надзвичайно важливе значення у вихованні та розвитку дитини дошкільного віку. Традиційні форми народного виховання — колискові пісні, пестушки, ігри, загадки, казки — не лише сприяють гармонійному розвитку мовлення, мислення, емоційної сфери та соціальних навичок, а й виконують потужну корекційну функцію, допомагаючи подолати порушення у психофізичному розвитку дітей. Застосування народної педагогіки у виховній роботі створює умови для формування національної ідентичності, підтримки емоційної стабільності, розвитку сенсорних і когнітивних процесів. Таким чином, народна педагогіка є дієвим ресурсом як для розвитку особистості дитини, так і для здійснення корекційного впливу, особливо у сенситивний дошкільний період.

Етіологія мовленнєвих порушень є складним і багатфакторним процесом, у якому важливу роль відіграють як внутрішні (ендогенні), так і зовнішні (екзогенні) чинники. Сучасні дослідження визначають різноманітні причини порушень, включаючи органічні, функціональні, психологічні та педагогічні фактори. Крім того, критичні періоди розвитку мовної функції, що охоплюють ранній вік і періоди становлення мовлення, є особливо важливими для прогнозування та корекції мовленнєвих порушень. Вивчення взаємодії

різних етіологічних факторів та критичних періодів дозволяє виявити уразливі етапи мовленнєвого розвитку та розробити ефективні методи профілактики і корекції порушень мовлення у дітей. Рання діагностика та комплексне втручання в цей період можуть суттєво покращити мовленнєвий розвиток дітей і зменшити ризик виникнення більш серйозних порушень у майбутньому.

Корекційно-розвивальна робота є важливим компонентом навчання дітей з ООП і орієнтована на забезпечення їх повної адаптації в суспільстві та розвитку особистісних якостей. В умовах інклюзивної освіти ця робота передбачає комплексний підхід, що включає використання різноманітних методів і технологій, таких як ігрові методи та арттерапія, які сприяють розвитку когнітивних, емоційних і соціальних навичок дітей. Спільна взаємодія дітей з ООП і здорових однолітків у таких умовах допомагає формувати толерантність, взаємопідтримку та позитивні моделі поведінки, що сприяють їх гармонійному розвитку.

Корекційно-розвивальна робота здійснюється спеціалізованими фахівцями, такими як корекційний педагог, логопед, психолог та інші, а також включає активну участь батьків, що є необхідною умовою для досягнення максимальних результатів. Важливим є індивідуальний підхід до кожної дитини, що враховує її психічні та фізичні особливості. Успіх корекційної роботи залежить від правильного вибору методів, програмного матеріалу та змісту навчання, що повинні відповідати потребам дітей і сприяти їхньому розвитку та адаптації в соціумі. Тому корекційно-розвивальна робота є не тільки важливою складовою спеціальної освіти, а й невід'ємною частиною процесу інтеграції дітей з ООП у суспільство.

Засоби народознавства, такі як українські народні казки, пісні, прислів'я, загадки, народні ігри та обряди, є важливими інструментами для розвитку мовленнєвих навичок у дітей дошкільного віку. Вони сприяють формуванню емоційного сприйняття, покращують слухове сприймання, розширюють словниковий запас та допомагають в освоєнні правил зв'язного мовлення.

Однією з ключових умов ефективного використання народознавчих засобів є створення розвивального середовища, яке включає елементи усної народної творчості. Важливим є використання казок, пісень, скоромовок і інших фольклорних елементів для стимулювання мовленнєвої активності дітей.

Врахування індивідуальних особливостей дітей, зокрема їхніх мовленнєвих труднощів, є важливим аспектом при підборі матеріалів. Корекція мовленнєвих порушень повинна здійснюватися з урахуванням вікових особливостей розвитку мовлення та необхідності підтримки традицій у домашньому середовищі.

Використання таких технологій, як казкотерапія, логопедичні ігри, інтерактивні заняття з елементами народних свят, артикуляційна гімнастика через образи народних героїв і музикотерапія з використанням народної музики, сприяє не тільки розвитку мовлення, а й збагаченню культурно-етнічного досвіду дітей.

Залучення батьків до виховного процесу, особливо у контексті збереження та передачі народних традицій, є важливим фактором для підтримки мовленнєвої практики вдома та формування у дітей позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності.

Ознайомлення дітей з народною культурною спадщиною сприяє формуванню національної самосвідомості та почуття приналежності до свого народу. Це допомагає не тільки в розвитку мовлення, а й в укріпленні морально-етичних засад.

Загалом, використання народознавства в пропедевтичній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями є потужним засобом для розвитку їхнього мовлення та соціокультурної ідентичності, що позитивно впливає на загальний розвиток дошкільників.

Методика використання засобів народної педагогіки у профілактиці мовленнєвих порушень у дітей групи ризику має суттєвий вплив на розвиток мовленнєвих навичок, створюючи сприятливі умови для активного мовленнєвого розвитку через залучення елементів народної творчості.

Важливими педагогічними умовами є створення розвивального народознавчого середовища, яке не лише стимулює мовленнєву активність, а й розвиває емоційно-позитивне ставлення до мовленнєвої діяльності. Використання народних казок, пісень, скоромовок, прислів'їв допомагає дітям з мовленнєвими порушеннями покращити артикуляцію, фонематичний слух та зв'язне мовлення, а також забезпечує індивідуалізований підхід до кожної дитини в процесі навчання.

Ключовими аспектами методичної роботи є: формування емоційно-позитивного ставлення до мовленнєвої діяльності через образи народної культури; створення спеціальних куточків для народознавства та інтеграція народної педагогіки в повсякденне життя дітей; підбір завдань, що відповідають мовленнєвим потребам кожної дитини, використовуючи адаптовані народні твори; співпраця з родинами для підтримки традицій у домашньому вихованні та продовження мовленнєвого розвитку вдома.

Ці методичні рекомендації сприяють не лише розвитку мовлення, а й формуванню національної свідомості та емоційної залученості дітей до навчання. Вони допомагають створити умови для інтеграції дітей групи ризику в освітній процес, покращуючи їх комунікативні навички та зберігаючи народні культурні традиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Бех, І. Д. *Виховання особистості*. Особистісно орієнтований підхід: науково-теоретичні засади. К.: Либідь, 344 с.
3. Белова О.Б. Пропедевтика мовленнєвих порушень: курс лекцій. Навчально- методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Медобори 2006, 2017. 70 с.
4. Белова О.Б. Пропедевтика мовленнєвих порушень: навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Медобори 2006, 2017. – 132 с.
5. Белова О.Б. Мовленнєвий розвиток в нормі/Навчально-методичний посібник Кам'янець – Подільський: Медобори 2006, 2012. – 180с.
6. Биков Ю.Н. Неврологія, 2005. [Електронний ресурс] / Режим доступу до вид. : <http://medbib.in.ua/perinatalnaya-patologiya.html>
7. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А.М. Богуш. – Х.: Вид-во "Ранок", 2011. – 176.
8. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 374 с.
9. Будяк Л. В. Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 К., 2010. 23 с.
10. Гаврилова Н. С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей : монографія / Н. С. Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : Друк-Сервіс, 2011. – 200 с.
11. Данілавічюте Е. А., Колупаєва А.А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний. К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. 360 с.

12. Дегтяренко Т.В., Ковиліна В.Г. Психофізіологія раннього онтогенезу: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: УАІД «Рада», 2011. – 328 с.
13. *Дитина у сучасному соціопросторі : навчальний посібник* (2014). За ред. Т.О. Піроженко. К.: Кіровоград: Імекс-ЛТД.
14. *Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років* (2016). Авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білокаленко [та інші]. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка.
15. Загальна психологія./За заг. ред.. академіка С.Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Вінниця: Нова Книга, 2004. – 704 с.
16. Закон України «Про дошкільну освіту» URL : <https://zakon.help/law/2628-III>
17. Закон України «Про освіту» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
18. Кисла О.Ф. Корекційна педагогіка: навч.посібник. К.: Кондор-Видавництво, 2015. 320 с.
19. Ковшик І. А. Основи логопедії. Львів: Світ, 2013.
20. Колупаєва А.А Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник. К: « А. С. К. », 2012. 308 с.
21. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
22. Конвенція ООН про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти [Електронний ресурс]: URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_174
23. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]: URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021
24. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю [Електронний ресурс]: URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
25. Мозгальова Н. Г., Барановська І. Г. Українські народні традиції як засіб

виховання дітей дошкільного віку. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 152. С. 20–24. URL : <https://www.cuspu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/152/6.pdf>.

26. Ніщева Н. В. Логопедія дошкільна. К.: Генеза, 2005.

27. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Засенко В. В., Ярмола Н.А. Учні початкових класів із особливими освітніми потребами: навчання та супровід : навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 160 с.

28. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. К.: Алатон, 2011.

29. Селіверстова В. І. Логопедія: теоретичні основи та методи. К.: Логос, 2010.

30. *Стельмахович М. Г.* Українська народна педагогіка. — К. ІЗМН, 1997. — 232 с.

31. Тищенко В., Рібцун Ю. Як навчити дитину правильно розмовляти: Від народження до 5 років: Поради батькам. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 128 с.

32. Ткаченко Т. О. Логопедія. К.: Слово, 2004.

33. Тлумачний словник української мови, URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>

34. Чеботарьова О.В., Мякушко О.І. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку навчально-методичний посібник. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 558 с..

35. Чиркіна Г. В. Основи логопедії. М.: Владос, 2001.

36. Шапочка К.А., Вдовиченко Р.П. Parents' readiness to educate children with learning disabilities in inclusive educational institutions Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантелюк, А. Душний, І.Зимомря]. Дрогобич: Видавничийдім «Гельветика», 2020. Вип. 28 Том 4. С.229–334.

37. Шевців З. М. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : Монографія. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 384 с.
38. Шевцов А. Г. Освітні основи реабілітології : Монографія. К. : МП Леся, 2009. 484 с.
39. Шеремет М. К. Спеціальна педагогіка. К.: Логос, 2005.
40. Deppeler J., Loreman T., Smith R. Teaching and learning for all. *Inclusive pedagogy across the curriculum. International perspectives on inclusive education* / L. Florian. (Eds.). London: Emerald Group Publishing, 2015. Vol. 7. P. 1–10.
41. Gardner H. Frames of mind: The theory of multiple intelligences. New York: Basic Books, 1983.
42. UNESCO
https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/rws_windhoek2016_9_uis_oosci_5-dimensions-of-exclusion.pdf?utm_source=chatgpt.com

ДОДАТКИ

Додаток А

Колискові пісні:

«Ой ходить сон коло вікон»

Ой ходить сон коло вікон,
А дрімота — коло плота,
Питається сон дрімоти:
— Де ж ми будем ночувати?
— Де хатонька теплесенька,
Де дитинка маленька —
Там ми будем ночувати,
І дитинку колихати.

«Люлі, люлі, моя дитино»

Люлі, люлі, моя дитино,
Засинай скоріш, дитино.
Прийде сон до тебе в гості,
Принесе дарунки в постіль.
І на крилах сонних мрій
Обійме тебе скоріш.

Пестушки, примовки, потішки:

«Ладусі-ладусі»

Ладусі-ладусі,
Де були? — У бабусі.
Що їли? — Кашку.
Що пили? — Бражку.
Кашка масна, бражка вкусна,
Бабуся добрая наша!

«Сорока-білобока»

Сорока-білобока кашку варила,
 Діток годувала:
 Цьому дам, цьому дам,
 Цьому дам і цьому дам,
 А цьому не дам, бо дров не рубав,
 Воду не носив, печі не топив!
 (під час гри дитині перебирають пальчики).

Народні ігри з правилами:

«Гуси-гуси»

(короткий варіант тексту діалогу для гри)

— Гуси-гуси!
 — Га-га-га!
 — Чи є хоч вода?
 — Так, так, так!
 — То летіть додому!
 — Сірий вовк під горою — не пускає нас додому!
 — То летіть, як я скажу!
 (Після цього діти біжать через майданчик, а «вовк» ловить їх.)

«Котилася торба»

Котилася торба з високого горба,
 А в тій торбі хліб, паляниця,
 Кому доведеться, тому і пригідиться!
 (Гравці стають у коло і передають «торбу» — м'яч або хустинку.)

«Квач»

(опис гри)

Один гравець — «квач» — доганяє інших. Кого торкнеться, той стає новим квачем.

Загадки, скоромовки, прислів'я:

Загадка:

«Без рук, без ніг, а ворота одчиняє.»

(Відповідь: Вітер)

Скоромовка:

Летів горобець через лелечу криницю,

Та як лупнувсь у лелечу криницю,

То лелека лелеченя горобцеві лелече насіння приніс.

(або коротше варіант:

Летів горобець через лелечу криницю — бац у криницю!)

Прислів'я:

«Не все те золото, що блищить.»

(Значення: зовнішній блиск не завжди свідчить про справжню цінність.)

Українські народні казки:

«Котигорошко»

Казка про хлопця, народженого з горошини, який вирушає визволяти своїх братів, захоплених змієм. Відзначається силою і мужністю.

«Івасик-Телесик»

Про хлопчика, якого виростили старенькі батьки. Він ловив рибу, а потім його викрала відьма, але завдяки кмітливості та допомозі гусей-лебедів хлопчик врятувався.

«Пан Коцький»

Казка про старого кота, якого господарі вигнали. У лісі його прийняли за великого й страшного звіра, і він став царем звірів.

(Хочете, я ще коротко переповам повний зміст кожної казки окремо?)

Обряди, традиції, символи:

Обряд водіння Кози на Новий рік

Народний обряд «водіння Кози» (або «Коза») проводиться на Новий рік або під час Різдвяних свят.

Учасники ходять по хатах з дерев'яною або картонною козою, співають щедрівки та бажають господарям добра й достатку.

Святкування Івана Купала

Відзначається в ніч на 7 липня.

Обряди включають стрибання через вогонь, плетіння вінків, пошук цвіту папороті, ворожіння на кохання.

Писанкарство

Традиційне українське мистецтво розпису великодніх яєць символічними орнаментами.

Писанки виступають оберегами та символами весни, життя і добра.